

ORG A A N

VAN DE

VEREENIGING

TER

BEOEFENING

VAN DE

KRIJGSWETENSCHAP

1930—1931.

'S-GRAVENHAGE,
C. BLOMMENDAAL.

1931.

INHOUD

JAARGANG

1930-1931.

	Bladz.
De positie van het militair gezag, door Mr. L. A. KESPER	1
Gebruik, organisatie en opleiding van de technische troepen, door P. W. SCHARROO	51
De maritieme conferenties en de strategische positie van Nederland, door J. TH. FURSTNER.	152
De slag bij St. Quentin-Guise, door H. G. ONTROP	229
Het gebruik der artillerie bij aanval en verdediging in den bewegingsoorlog; meer in het bijzonder met het Nederlandsche materieel, door S. G. NAUTA PIETER	295
Wetenschappelijk Jaarbericht, 1930.	

Mededeelingen van huishoudelijken aard.

Zie achterin.

Bijeenkomst van 31 October 1930 te 's-Gravenhage.

Voorzitter: Kolonel Generalen Staf H. A. F. G. VAN ERMEL SCHERER.

M. H. Ik open deze eerste vergadering in het nieuwe werkjaar en heet U allen welkom.

De toestand der vereeniging is gunstig voor wat het ledental betreft. In het afgelopen jaar zijn bijgekomen 217 leden en afgegaan 175 leden, zoodat een vooruitgang van 42 leden valt te boeken.

De geldelijke toestand, waarvan U het verslag achterin deze aflevering zult aantreffen is minder rooskleurig. In het vorige jaar is veel gedaan. Niet alleen hielden wij zes zeer geslaagde bijeenkomsten, maar bovendien vroegen de extra-aflevering met de studie van den Kapitein ДУХНОРН en de prijsvraag bijzondere onkosten. Wij zullen dus dit jaar zeer zuinig moeten zijn en ons voorloopig moeten beperken tot vijf lezingen.

De prijsvraag heeft een zeer bevredigend verloop gehad. Immers er kwamen 12 antwoorden binnen, hetgeen wel een bewijs is dat het onderwerp groote belangstelling trok. Zooals U bekend is, werd de prijs toegekend aan den Majoor der Genie P. W. SCHARROO.

Namens de Vereeniging richt ik een woord van bijzonderen dank tot de Heeren Kolonel E. H. VAN DEN AKKER, Luitenant Kolonel b. d. W. G. VAN HOOGENHUYZE en Reserve-Majoor Prof. Mr. J. C. KIELSTRA, die de Commissie van beoordeeling voor de prijsvraag hebben uitgemaakt en die een zeer belangrijken arbeid hebben verricht voor onze Vereeniging door het in korten tijd bestudeeren en beoordeelen van het groote aantal ingekomen antwoorden. (Applaus).

Het Wetenschappelijk Jaarbericht was wederom een werk van beteekenis. Aan de Medewerkers en aan den Redacteur

zij thans de dank van ons Genootschap gebracht. (Applaus)

Voor dit werkjaar staan — behalve de voordracht van heden — op het programma:

1. Majoor P. W. SCHARROO. Organisatie, opleiding en gebruik van technische troepen. (November, vermoedelijk te Utrecht).
2. Eerste Luitenant M. L. H. CALMEIJER. De oorlogsorganisatie der infanterie in de toekomst. (December, 's-Gravenhage).
3. Kapitein Luitenant ter zee J. Th. FURSTNER. De betekenis der verschillende maritieme conferenties van politiek en maritiem standpunt bezien. (Januari. Zoo mogelijk Rotterdam).
4. Majoor H. G. ONTROP. De slag bij St. Quentin-Guise ('s-Gravenhage).

1e RESERVE. Luitenant Kolonel S. G. NAUTA PIETER. Het gebruik der artillerie bij aanval en verdediging in den bewegingsoorlog, meer in het bijzonder met het Nederlandsche materieel.

2e RESERVE. Kapitein J. G. W. ZEGERS. De ontwikkeling en de organisatie der Luchtmacht.

Thans moeten wij overgaan tot de verkiezing van Bestuursleden. Van onzen Voorzitter is onderstaand schrijven ingekomen:

Aan

*het Bestuur van de Vereeniging ter
beoefening van de Krijgswetenschap.*

Mijne Heeren!

Voordat het nieuwe seizoen begint, wil ik U, thans officieel, mededeelen, dat het mijn vaste voornemen is, mij ditmaal niet weder verkiesbaar te stellen voor lid van het Bestuur onzer Vereeniging en dus tevens niet langer als Voorzitter kan optreden.

Ik acht het in het belang van ons Genootschap dat thans de leiding van onze Vereeniging en van onze Bijeenkomsten in jongere handen overgaat, mijn militair verleden ligt te lang achter mij, om mij thans nog geschikt te achten aan het

hoofd te staan van onze militair wetenschappelijke vereeniging.

Ik behoef U zeker niet te zeggen, hoezeer ik deze betrekking missen zal, ook omdat ik daardoor niet langer in Uw midden zal kunnen verkeeren en genieten van den prettigen kameraadschappelijken omgang.

Mijn beste wenschen vergezellen verder de Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap op haren weg, die thans glad en effen voor haar ligt. Moge haar toekomst goed en voorspoedig zijn en gespaard blijven van de vele moeilijkheden, die gedurende mijn voorzitterschap, vooral in de onmiddellijk na den oorlog liggende jaren, zijn voorgekomen.

Tenslotte, mijne Heeren, dank ik U voor den krachtigen steun, dien ik steeds van U heb mogen ontvangen.

Moge mijn opvolger op dezelfde aangename en wetenschappelijke wijze door U geholpen worden.

Met beleefden groet, en met gevoelens van hoogachting,

Uw dw.,

J. L. TEN BOSCH.

M. H. Ik ben overtuigd dat het besluit van Generaal TEN BOSCH door U allen evenzeer zal betreurd worden als zulks door ons Bestuur geschiedt. Alle pogingen, die zijn aangevend om den Generaal te bewegen Voorzitter te blijven, hebben echter gefaald Zijn besluit is onherroepelijk.

Generaal TEN BOSCH was een uitstekend Voorzitter. De leiding der vergaderingen was in zijne handen op de beste en aangenaamste wijze verzekerd. In zijn slotwoord wist hij altijd kort en bondig de hoofdzaken te belichten. Hij heeft met ons Genootschap, kort na den oorlog zeer moeilijke jaren medegemaakt, doch met vaste hand ons vereenigingschap weten te sturen, zoodat hij nu een bloeiende en welvarende Vereeniging aan zijn opvolger kan overgeven.

Ook in de bestuursvergaderingen zullen wij Voorzitter TEN BOSCH zeer missen. Zijn buitengewoon helder inzicht in de vele moeilijke vraagstukken die zich voordeden, zijn

volledige waardeering voor andermans meening en ten slotte zijn groote besluitvaardigheid, maakten dat de bestuursvergaderingen altijd op de beste en aangenaamste wijze verliepen.

Ons Genootschap is aan Generaal TEN BOSCH groote dankbaarheid verschuldigd en om hieraan uiting te geven stelt het Bestuur voor, den scheidenden voorzitter tot Eere-lid te benoemen (daverend applaus en algemeene instemming).

Aan den Generaal, die in het buitenland vertoeft zal onderstaand telegram verzonden worden:

„Vereeniging Krijgswetenschap op bijeenkomst in loge-
„gebouw benoemt bij acclamatie afgetreden Voorzitter tot
„Eere-lid.’’

De Secretaris,
BOOTS.

De onder-Voorzitter,
VAN ERMEL SCHIERER.

Behalve Generaal TEN BOSCH treden de Heeren VAN DEN AKKER, VAN REEDE en BERENSCHOT af, terwijl de Majoor der Genie VAN ROIJEN aan de beurt van aftreding is en dus herkiesbaar is. Aan de aftredende bestuursleden wordt hier openlijk dank gebracht voor alles wat zij voor onze Vereeniging gedaan hebben.

Mag ik de Heeren HAFKEMEYER, VAN DE PLASSCHE en LOHMEYER uitnoodigen om den Secretaris behulpzaam te willen zijn bij het opnemen der stemmen? 1)

1) In de pauze deelt de Voorzitter mede, dat bij de gehouden stemming gekozen zijn:

Luitenant-Generaal b. d.C. A. PRINS met 46 stemmen,
Kapitein-Luitenant ter Zee J. TH. FURSTNER, met 46 stemmen,
Kapitein Generalen Staf A. Q. H. DIJXHOORN, met 40 stemmen,
Kapitein Generalen Staf N. I. L. W. SCHILLING, met 42 van de 62 uitgebrachte stemmen; terwijl herkozen is:

Majoor der Genie H. L. VAN ROIJEN met 52 stemmen.

De heeren DIJXHOORN en SCHILLING in de zaal aanwezig, aanvaardden hun benoeming en nemen aan de bestuurstafel plaats. Wat de andere gekozenen betreft, is het den Voorzitter bekend, dat zij hunne benoeming zullen aanvaardden.

Vervolgens wordt gedurende de pauze door de vergadering uit het voltallig bestuur de Voorzitter gekozen.

De Luitenant-Generaal b. d. C. A. PRINS blijkt met overgroote meerderheid gekozen te zijn.

Bij de heropening van de vergadering brengt de Voorzitter dank aan de heeren van het stembureau.

(Er ontspint zich een discussie over de vraag of het Bestuur al dan niet namen van kandidaten zal noemen; de Voorzitter besluit, dat zulks niet zal geschieden).

Ik geef thans het woord aan den spreker van hedenavond Mr. L. A. KESPER, voor het houden van zijne voordracht over:

DE POSITIE VAN HET MILITAIR GEZAG.

De Heer Mr. L. A. KESPER.

Het vereerende verzoek, dat het Bestuur der Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap mij deed, in Uw midden op te treden met een onderwerp, dat, door den burger behandeld, den militair eenig belang zou kunnen inboezemen, heeft er toe geleid, dat ik de taak op mij nam, U hedenavond iets mede te deelen over de positie van het militair gezag.

Ik geloof niet, dat er velen zullen zijn, die dezen titel zullen misverstaan. Er schijnt weinig diepzinnige beschouwing voor noodig om in te zien, dat met „het militair gezag” hier niet bedoeld is het gezag van den meerdere over den mindere, zooals dat zich in de militaire wereld voordoet, doch dat deze uitdrukking door mij is gebezigd om aan te duiden het militaire apparaat in zijn geheel als bron van heteronome daden van de burgers — van daden, waartoe die burgers niet uit innerlijken drang komen, doch waartoe zij worden genoopt — in denzelfden zin, waarin ook van het „burgerlijk gezag” wordt gesproken.

Ik gevoel, dat hetgeen ik zal gaan zeggen velen Uwer onbevredigd zal laten. Het onderwerp biedt zóóveel aspecten, dat er een lange studie en niet één, maar vele vergaderingen van Uw Vereeniging voor noodig zouden zijn om het uit te putten. Om dat te doen zou het instellen van een onderzoek naar het wezen van den Staat even noodig zijn als het bestudeeren van de geringste Legerorder, waarbij eenigerlei regel omtrent militair optreden wordt gesteld; zou het op rantsoen stellen van de inwoners in bepaalde gevallen evenzeer de aandacht moeten hebben als de

bevoegdheid van de militaire autoriteit tot het schorsen van waterschapskeuren; zouden vele artikelen van wetten en verordeningen aan een grondige tekstcritiek moeten worden onderworpen; kortom zou een veld moeten worden bestreken, dat in grootte verre mijn competentie en Uw gemeenschappelijke belangstelling zou overtreffen.

Vergeving zoekend bij hen, die heden het misschien verwachtte licht niet ontstoken zullen zien ten aanzien van min of meer belangrijke problemen op dit gebied, waarvan zij de oplossing zoeken, en niet minder bij hen, die teleurgesteld over het onbehandeld blijven van détailpunten deze vergadering zullen verlaten, vlei ik mij met de hoop, dat den meesten Uwer een eenvoudige oriënteerende beschouwing het meest welkom zal zijn, die slechts iets dieper gaat, waar dat tot goed begrip noodzakelijk schijnt; een beschouwing, die een algemeen inzicht kan geven en in een enkel geval wellicht tot nadere studie uitlokt.

Als ik zooeven sprak van het „militaire apparaat”, had ik uiteraard niet de bedoeling daarmee van eenige geringschatting blijk te geven. Toch gebruikte ik deze uitdrukking niet zonder opzet. Ik heb haar gebezigd om aanstonds duidelijk te doen uitkomen hetgeen naar mijn meening bij onze beschouwingen van hedenavond voorop moet worden gesteld: dat de militaire macht primair niets anders is dan een *apparaat* in handen van de Overheid, niets anders is dan een door de Overheid in het leven geroepen en onderhouden instelling, welke diensten deze inroept, zoo dikwijls dat noodig is. In dit opzicht staat de militaire macht met alle andere Overheidsinstellingen op één lijn. Met de meeste dier instellingen verschilt zij echter in deze twee opzichten, dat zij niet medewerkt aan de dagelijksche uitvoering van de besturende taak der Overheid en dat zij heeft een eigen, een afgesloten geheel vormende organisatie.

Bovendien — en dit interessert ons het meest — verschilt zij van alle andere Overheidsinstellingen daarin, dat in sommige gevallen de diensten, welke de Overheid van

haar vraagt, van zóó ver gaanden aard zijn, dat die daarbij zelf terugtreedt, zich bij de uitoefening van de Overheids-taak tot op zekere hoogte door haar laat vervangen, en zelfs zich zelf voor een deel aan haar ondergeschikt maakt. Houden wij echter vast, dat de militaire macht altijd — ook in het laatste geval — een werktuig is in handen van de Overheid; zelf waarnemend-Overheid soms, staand boven de Overheid in een enkel geval, doch altijd omdat en zolang de Overheid dat wil. De vraag, waaraan de Overheid zelf haar gezag ontleent, is er een van staatsrechtelijken aard, welke buiten den opzet van deze voordracht valt. Uitgangspunt van onze bespreking zij, dat de militaire macht haar gezag in oorsprong en omvang uitsluitend aan de Overheid ontleent. Het burgerlijk gezag, dat de Overheid uitoefent, en het militair gezag loopen niet evenwijdig; het laatste is van het eerste afgeleid, hoezeer het dat op bepaalde oogeblikken in sterkte verre kan overtreffen.

Uitgaande van deze stelling, die, zeker voor dezen tijd en voor ons land, toch wel niemand zal willen betwisten, hebben wij, willen wij ons rekenschap geven van de positie, welke het militair gezag inneemt, ons af te vragen, met welke bevoegdheden het militaire apparaat is bekleed in de gevallen, waarin door de Overheid zijn diensten worden ingeroepen.

De meest eenvoudige vorm, waarin de hulp van de militaire macht wordt ingeroepen, is wel die, waarin van haar door burgerlijke autoriteiten *gevraagd* of *gevorderd* wordt, haar bijstand te verleenen bij ordeverstoringen, rampen e.d. In het eerste geval een vriendelijk verzoek, dat in even vriendelijke termen kan worden geweigerd; in het tweede geval een eisch, waaraan *moet* worden voldaan; het eerste een toepassing van den regel „vragen staat vrij”, de tweede berustende op een bepaling van wet of Koninklijk besluit. De practijk heeft geleerd, dat de militaire autoriteiten in dit opzicht zeer royaal zijn en dat zij in sommige gevallen zelfs met min of meer welbehagen een beroep

op hun bijstand ontvangen. In het algemeen berust deze royaliteit van de militaire autoriteiten op het besef, dat zij verplicht zijn, zooveel maar eenigszins mogelijk is aan de burgerlijke autoriteiten, die bij de handhaving van de orde steun behoeven, die steun te verleen. In de gevallen van hulpverleening bij rampen e.d. komt daar nog bij het welbehagen, waarvan ik U zoo even sprak en dat als iets zeer menschelijks is te verklaren. In deze gevallen komt de drang tot uiting om de met zooveel moeite opgebouwde technische organisatie ook eens in alle echtheid haar doelmatigheid te doen toonen, de drang ook om de door studie en oefening verworven bekwaamheden in practische daden om te zetten. Gevolg van de welwillendheid der militaire autoriteiten in dit opzicht is, dat in vele gevallen met een *aanvraag* kan worden volstaan en een *vordering* kan achterwege blijven. Toch schijnt mij over het algemeen een *vordering* de voorkeur te verdienen. Al was het alleen maar om buiten twijfel te stellen, dat de militairen, die tot bijstand van de burgerlijke autoriteiten optreden, daarbij zijn in de rechtmatige uitoefening van hun bediening, zoodat zij, die zich tegen hen met geweld verzetten, vallen onder artikel 180 van het Wetboek van Strafrecht, dat op een dergelijk verzet straf stelt. Het bestek van deze voordracht laat niet toe, dat ik op deze quaestie uitvoerig inga. Ik moet volstaan met te constateeren, dat het lang niet zeker is, dat de rechter zou aannemen, dat op *aanvraag* van de burgerlijke autoriteiten als ordebewaarder dienstdoende militairen door artikel 180 van het Wetboek van Strafrecht zouden worden beschermd. In de jurisprudentie van den Hoogen Raad toch op dit punt wordt als regel de legaliteitsleer gehuldigd: de leer, dat de ambtenaar alleen dan werkzaam is in de rechtmatige uitoefening van zijn bediening, wanneer hij daden verricht, die zooals Noyon in het tweede deel van zijn bekende commentaar op het Wetboek van Strafrecht het uitdrukt, „door een bepaald wettelijk voorschrift worden goedge maakt”. Is de bijstand van de militaire macht slechts aange-

vraagd en niet gevorderd, dan is het wettelijk voorschrift, dat haar daden tot rechtmatige ambtshandelingen maakt, ver te zoeken. Twijfel kan in dit opzicht bestaan ten aanzien van de marechaussee en de militaire politie, wier politieel karakter haar optreden op last van een burgerlijke autoriteit wellicht in sommige gevallen, ook als dat slechts het gevolg is van een aanvraag, rechtmatig doet zijn in den zin van de genoemde strafbepaling. Een tweede bezwaar tegen de *aanvraag* van militairen bijstand bestaat daarin, dat men daarbij elken gemeenschappelijken leidraad voor actief en passief optreden van de burgerlijke en de militaire autoriteiten mist, welke bij een vordering gelegen kan zijn en in de belangrijkste gevallen — zij het dat hij bij lange na niet in alles richting geeft — ook gelegen is in de wettelijke of andere bepalingen, welke aan de vordering ten grondslag liggen.

De vordering, welke het meest voor de hand ligt en waarschijnlijk tot dusver ook wel het meest zal zijn toegepast, n.l. die door den burgemeester in verband met diens zorg voor de openbare orde in zijn gemeente, vindt haar grondslag in de artikelen 184 t/m. 186 van de Gemeentewet. Deze artikelen luiden:

„*Art. 184.* In geval van oproerige beweging, van zamensholing of andere stoornis der openbare orde, is de Burgemeester bevoegd, de hulp der schutterij en van het in de gemeente aanwezige of naastbij zijnde krijgsvolk te vorderen.

Hij geeft hiervan terstond kennis aan Onzen Commissaris in de provincie.

Art. 185. De bevelhebbers van de schutterij en het krijgsvolk voldoen terstond aan de vordering van den Burgemeester.

Zij wordt door hem, zooveel mogelijk, schriftelijk gedaan.

Art. 186. In het in art. 184 bedoeld geval, is de Burgemeester bevoegd, alle bevelen, die hij ter handhaving der orde noodig acht, te geven.

Hij laat tot maatregelen van geweld niet overgaan, dan na het doen der vereischte waarschuwingen."

De Burgemeester dus, op eenigerlei wijze de openbare orde in zijn gemeente verstoord ziende, kan de hulp der militaire macht inroepen. Deze bepaling, zooals zij daar ligt, kan niet naar het hart zijn van hen die bij haar toepassing betrokken kunnen worden. Immers, in de eerste plaats willen dezen de orde *handhaven*; eerst daarna, als zij tóch verstoord mocht zijn, ze *herstellen*. Maar artikel 184 is zeer positief. De aldaar genoemde bevoegdheid heeft de Burgemeester eerst „*in geval van oproerige beweging, van zamensholling of andere stoornis der openbare orde*”. Als deze euvelen slechts dreigen, heeft hij naar den letter der wet die bevoegdheid niet. Deze moeilijkheid is reeds in de jongelingsjaren der Gemeentewet gevoeld. Men heeft haar op wonderbaarlijke wijze opgelost, n.l. door zich vast te klemmen aan een interpretatie in een Koninklijk besluit (K.B. van 24 Juli 1875, Stbl. no. 140), welke allerminst onaanvechtbaar is. Evenals, naar ik meen, thans nog elk jaar, had in 1875 te Maastricht plaats de algemeene processie van den H. Servatius. Bedacht op de handhaving van de openbare orde bij die gelegenheid, namen B. en W. het besluit, aan den commandant der dienstdoende schutterij den last te verstrekken, op 16 Mei te 11 uur twee compagnieën van de onder zijn bevelen staande manschappen onder de wapenen te doen komen en de processie te doen vergezellen. De Burgemeester, gebruik makende van de bevoegdheid, hem in artikel 70 der Gemeentewet gegeven, voerde dat besluit niet uit en droeg het ter vernietiging door de Kroon voor. Deze vernietiging had inderdaad, bij het reeds vermelde Koninklijk besluit, plaats. De in dat besluit voor die vernietiging aangevoerde gronden, verband houdende met het standpunt van den Burgemeester, zijn voor ons in het algemeen niet van belang. Alleen wèl deze twee overwegingen:

„dat, zoo al art. 184 der gemeentewet alleen spreekt van oproerige beweging, van zamensholling of andere stoor-

nis der openbare orde, daaruit niet is af te leiden, dat de burgemeester eerst dan den bijstand der schutterij mag opvorderen, wanneer de openbare orde werkelijk verstoord is;

dat toch, wanneer de wet den burgemeester de handhaving der openbare orde opdraagt en hem daarvoor verantwoordelijk stelt, hij alle maatregelen moet kunnen nemen, die hij ter voorkoming van stoornis der openbare orde noodig acht, terwijl uit de memorie van toelichting op laatstgenoemd artikel bovendien duidelijk blijkt, dat de wetgever niet alleen op het oog had het geval van storing der openbare orde, maar ook dat, waarbij deze *bedreigd* wordt."

Kalm heeft men hier in de wet „hineininterpreteert” hetgeen er niet in staat: dat ook indien de openbare orde *bedreigd* wordt, de hulp der militaire macht kan worden ingeroepen. „Dat kan toch niet anders” — aldus de motivering der Regeering — „en het is ook zoo bedoeld”. Ik geloof niet, dat ik een lang betoog behoef te houden om U overtuigd te doen zijn, dat zulk een wijze van interpreteren ten aanzien van een bepaling als deze, die niet maar een gewoon dagelijksch voorschrift is, doch die zwaar uitzonderingsrecht bevat, niet geoorloofd is.

De Generaal SABRON, in zijn in 1914 verschenen studie „Het vorderen en het verleenen van militairen bijstand tot handhaving of tot herstel der openbare orde”, wijst er op, dat het uitzondering is, dat militaire bijstand wordt gevorderd als de orde reeds verstoord is, en dat het militair gezag zich steeds aan de hierboven ter sprake gekomen bedoeling van het artikel heeft gehouden, dus nimmer bijstand heeft geweigerd op grond van het feit, dat de orde alleen bedreigd, doch nog niet verstoord was. De heer SABRON voegt er aan toe, dat het desniettemin nuttig zou zijn die bedoeling in de wet tot uiting te doen komen. Niet alleen nuttig is dit, maar ook noodzakelijk. In zaken als deze mag geen twijfel mogelijk zijn. Op moeilijke momenten, waarop de burgemeester ge-

neigd zou zijn ter voorkoming van oproer e.d. den bijstand der militaire macht in te roepen, moet toch wel elke aanleiding tot wankelmoedigheid op grond van onvoldoendheid der wettelijke bepalingen uitgesloten zijn. Bovendien mag men den militairen bevelhebber een volkomen duidelijk wettelijk voorschrift, waaruit hij zijn verplichtingen op dit gebied kan leeren kennen, niet onthouden, zoolang artikel 357 van het Wetboek van Strafrecht hem met een gevangenisstraf van ten hoogste drie jaren bedreigt, indien hij „weigert of opzettelijk nalaat, op de wettige vordering van het bevoegde burgerlijk gezag, de onder zijn bevel staande macht aan te wenden.”

Is de toestand op dit gebied thans, na bijna 80 jaren praktijk der Gemeentewet, nog zoo, als ik U beschreef, er is reden te verwachten, dat binnen afzienbaren tijd noch de Burgemeester noch de militaire autoriteiten zich meer het hoofd zullen hebben te breken over de waarde van een terloopsche interpretatie, in een vergeeld Staatsblad te zoeken, doch de eene zijn bevoegdheid, de andere haar verplichting precies en duidelijk in de wet omschreven zal vinden. In het wetsontwerp tot wijziging van de Gemeentewet toch, dat thans bij de Eerste Kamer aanhangig is, wordt voorgesteld in artikel 184 na het woord „orde” in te voegen: „of van ernstige vrees voor het ontstaan daarvan”. Wordt deze wijziging aangebracht, dan stelt de wet zelf buiten twijfel, dat zoowel voor ordehandhaving als voor ordeherstel door de gemeentelijke Overheid de hulp der militaire macht kan worden ingeroepen. Dat hier van „ernstige” vrees voor het ontstaan van ordeverstoring wordt gesproken, zal — de memorie van toelichting op het wetsontwerp vermeldt dat niet — zonder twijfel verband houden met de omstandigheid, dat in den loop der jaren meermalen op zeer lichtvaardige wijze de militaire macht is te hulp geroepen in gevallen, waarin, bijv. bij feestelijkheden, optochten, enz., alleen de *mogelijkheid* bestond, dat de diensten der politie niet toereikend zouden blijken om de bevolking geheel binnen de gewenschte perken der orde te houden.

Nog andere wijzigingen zal de op marsch zijnde herziening van de Gemeentewet in de bepalingen omtrent de vordering van militairen bijstand brengen.

Dat de schutterij, het instituut, waarover in Uw kringen veelal gezwegen wordt, omdat gij, huldigend den regel „de mortuis nil nisi bonum” te haren opzichte het „nil” verkiest, haar naam in deze bepalingen niet langer vereeuwigd zal zien, zal U niet verwonderen.

Belangrijker is de wijziging, welke een eind zal maken aan de moeilijkheid, dat niet duidelijk is omschreven, wie de sterkte en de wapensoort van het te vorderen „krijgsvolk” bepaalt, de burgemeester of de militaire autoriteit. In het eerste lid van artikel 184, in verband met het bepaalde in artikel 185, is feitelijk niets anders te lezen dan dat deze bevoegdheid aan den burgemeester toekomt. Deze kan vorderen; krijgt hij het door hem gewenschte aantal niet, dan vordert hij verder; krijgt hij militairen van andere dan de door hem verlangde wapens, dan vordert hij andere. De bevelhebbers hebben slechts aan zijn vordering te voldoen. Intusschen is in de practijk reeds spoedig gebleken, dat vele burgemeesters in dit opzicht weinig gunstige beslissingen weten te nemen. En dit is geen wonder. De opleiding van den burgemeester is over het algemeen nu cenmaal niet van dien aard, dat van hem veel „tactisch” vernuft — in den militair-technischen zin van dit woord — kan worden verwacht. Daarom is gezocht naar een middel om den militairen autoriteiten in dit opzicht een min of meer corrigeerend optreden mogelijk te maken. En hier is het al weer gegaan als met de uitlegging van den aanhef van artikel 184. Tegen de ontstane moeilijkheden heeft men, gelijk in 1875, dekking gezocht, niet in een wijziging van de wet, doch in een uitlegging van de wet naar de behoefte van het oogenblik. En welke was die behoefte? Die was een regeling te vinden, welke eenerzijds den burgemeester onverkort liet in de rechten, die hij had en die hij ook *moest* hebben, omdat ten slotte hij de eenige verantwoordelijke is voor de orde in zijn gemeente, doch anderzijds waarborgen gaf, dat

de militaire autoriteiten een woord zouden hebben mede te spreken over den vorm, waarin de van haar gevraagde hulp zou worden verleend. Op die behoefte nu heeft men deze regeling gebaseerd, dat in alle gevallen, waarin te vorderen militaire hulp niet *plotseling* noodig is gebleken om oproerige bewegingen te onderdrukken, vóór het vorderen van den bijstand met de militaire autoriteit overleg moet worden gepleegd. Van het geven door de Regeering van deze beperkende uitlegging aan de in de Gemeentewet omschreven bevoegdheid van den Burgemeester blijkt o.a. uit de aanschrijving van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 9 Februari 1899, afd. B. B. no. 220, te vinden in het Weekblad voor de Burgerlijke Administratie, no. 2603. Ook deze quaestie zal, als het aanhangige ontwerp tot herziening der Gemeentewet het Staatsblad bereikt, in de wet zijn geregeld. In artikel 185 toch zal het navolgende worden opgenomen:

„De Burgemeester bepaalt, zooveel mogelijk in overleg met het gezag, tot hetwelk de vordering moet worden gericht, de sterkte en de soort van het krijgsvolk. Bij gemis aan overeenstemming beslist de Burgemeester, behoudens beroep van het gezag, tot hetwelk de vordering is gericht, op Onzen met de uitvoering van deze wet belasten Minister. Hangende de beslissing van Onzen voornoemden Minister wordt, voor zoover zulks slechts eenigszins mogelijk is, aan de vordering van den Burgemeester gevolg gegeven.”

Het woord „gezag” zou ik in deze bepaling, ter voorkoming van begripsverwarring, liever achterwege hebben zien gebleven, al erken ik, dat het gebruik, dat hier van dat woord is gemaakt, niet met ons taaleigen strijdt. „Autoriteit” ware mij liever geweest. Het woord „gezag” heeft zooveel verschillende beteekenissen. Daarom is het gebruik daarvan zoo gevaarlijk, wanneer men daarbij niet tevoren nauwkeurig vaststelt, welke beteekenis men er bij dat gebruik aan wil toekennen. Het heeft al verschillende onduidelijkheden en onjuistheden in onze wetgeving op zijn ge-

weten. Overigens moet ik erkennen, dat een duidelijke redactie is gegeven, die, de sinds vele jaren gevolgde practijk dekkende, met vele — ware ik een durfal, ik zou zeggen met alle — mogelijkheden rekening houdt. Bij het lezen dezer bepaling valt te bedenken, dat het hier geldt een bepaling van de Gemeentewet, met welker uitvoering de Minister van Binnenlandsche Zaken en Landbouw belast is. Het ligt voor de hand, dat deze, alvorens een uitspraak in beroep te doen, zich verstaat met zijn ambtgenoot van Defensie. Zoo zal in de practijk het overleg, dat tusschen de lagere autoriteiten niet vlotten wilde, naar hogere autoriteiten worden verschoven, die alliecht beter in staat zullen zijn tezamen de zaak objectief te bezien, dan zij, die min of meer tot partijen bij een oncenigheid waren geworden. Een gelukkige oplossing, naar het mij voorkomt, van een moeilijkheid, waaronder jaren is gezocht.

Zoo wordt dus waarschijnlijk binnenkort aan twee belangrijke in de practijk reeds toegepaste bepalingen, den bijstand van de militaire macht betreffende, de onwrikbare grondslag gegeven, welke haar tot dusver ontbrak; waarbij dan één van die bepalingen, gezien van het standpunt, waarop de wet zich eens heeft gesteld, aanzienlijk wordt verbeterd, doordat een eenvoudige solutie wordt gegeven voor schier alle moeilijkheden, welke zich bij de vordering kunnen voordoen.

Ten slotte zal de hier besproken wijziging ons naast eenige kleine veranderingen van geringe, voor het grootste deel slechts redactioneele, beteekenis nog brengen dit verschil, vergeleken bij de tegenwoordige regeling, dat de Burgemeester niet meer zal kunnen vorderen den bijstand „van het in de gemeente aanwezige of naastbij zijnde krijgsvolk” doch dien „van krijgsvolk”. Hij zal zich met die vordering hebben te richten „tot het door Onzen Minister van Defensie aan te wijzen gezag”. De Memorie van Toelichting motiveert deze wijziging aldus: „De in het geldende artikel 184 neergelegde beperking der vordering tot het in de gemeente aanwezige of naastbijzijnde krijgsvolk levert be-

zwaren op. Het kan voorkomen, dat in de gemeente of in hare nabijheid geen krijgsvolk genoeg is of dat het krijgsvolk in de buurt daar beschikbaar moet worden gehouden met het oog op ordeverstoring ter plaatse. Het geval kan zich ook voordoen, dat het in de gemeente aanwezige of naastbijzijnde krijgsvolk in verband met het wapen of onderdeel der krijgsmacht, waartoe het behoort, voor het beoogde doel minder geschikt is''.

Worden de wijzigingen, waarover ik U sprak, aangebracht, dan zullen de wetsartikelen, die ons op 't oogenblik bezighouden en die ik in den aanvang van deze bespreking in hun tegenwoordigen vorm weergaf, aldus gaan luiden:

„*Art. 184.* In geval van oproerige beweging, van zamenscholing of andere stoornis der openbare orde of van ernstige vrees voor het ontstaan daarvan is de Burgemeester bevoegd, de hulp van krijgsvolk te vorderen.

De vordering wordt gericht tot het door Onzen Minister van Defensie aan te wijzen gezag.

De burgemeester geeft van de vordering terstond kennis aan Onzen Commissaris in de provincie.

Art. 185. Het gezag, bedoeld in het tweede lid van het vorige artikel, voldoet terstond aan de vordering.

De Burgemeester bepaalt, zooveel mogelijk in overleg met het gezag, tot hetwelk de vordering moet worden gericht, de sterkte en de soort van het krijgsvolk. Bij gemis aan overeenstemming beslist de Burgemeester, behoudens beroep van het gezag, tot hetwelk de vordering is gericht, op Onzen met de uitvoering van deze wet belasten Minister.

—
Hangende de beslissing van Onzen voornoemden Minister wordt, voor zoover zulks slechts eenigszins mogelijk is, aan de vordering van den Burgemeester gevolg gegeven.

Art. 186. In het in art. 184 bedoeld geval, is de Burgemeester bevoegd, alle bevelen, die hij ter handhaving van de orde noodig acht, te geven.

Hij laat tot maatregelen van geweld —niet overgaan,

dan na het doen der vereischte waarschuwingen.”

Het laatstgenoemde artikel is, gelijk U bij vergelijking zal blijken, geheel aan het mes der herzieners ontkomen. En toch is dit een artikel, dat verduidelijking allerminst ontberen kan. „Ter handhaving van de orde”. Mag de Burgemeester dan geen bevelen geven tot *herstel* van de orde? „Alle bevelen”. Aan wie mag de Burgemeester ze geven? Aan burgers, politie, aan den commandant der gevorderde militaire macht, aan diens onderbevelhebbers, aan hun manschappen? Altemaal vragen, en geen gemakkelijke, die het artikel te beantwoorden laat. Eindelijk, wat zijn „de vereischte waarschuwingen”? Voor U, voorzover gij ooit tot het gevorderde krijgsvolk gaat behooren, is het niet moeilijk. Gij vindt, voorzover gij een antwoord op deze vragen noodig hebt, uitsluitel in het „Voorschrift betreffende het verleenen van militairen bijstand”. U daaraan houdend zijt gij verantwoord. Maar laat ons niet voorbijzien, dat bij zulk een — euphemistisch gesproken — ruime redactie, als dit wetsartikel heeft, schier elke interpretatie aanvechtbaar is. Uw voorschrift, dat zulk een interpretatie geeft, moet wel bij U, maar zal bij anderen den twijfel nog niet opheffen. Met name zou de Burgemeester, tot wiens hulp gij waart gezonden, wel eens niet Uw ambtelijk opgelegde inzicht kunnen deelen. Daaruit zou een conflict kunnen groeien, waarbij de openbare orde waarschijnlijk niet wel zou varen. Alleen wijziging van het wetsartikel zelf kan een afdoende oplossing brengen. Waarom, nu de Gemeentewet, en in het bijzonder ook de regeling inzake den militairen bijstand, toch op de helling kwam, ook dit artikel niet is aangesneden, is mij niet duidelijk. De moeilijkheden toch, bij de uitlegging van dit artikel gerezen, zijn niet van vandaag of gisteren en zij zijn niet in het verborgene gebleven. Er zijn levendige openbare discussie's over gehouden, waarvan toch ook wel iets tot de bewakers van de Gemeentewet zal zijn doorgedrongen. Laat mij ter illustratie twee van de velen noemen, die over de beteekenis van het eerste lid van het artikel hebben gestreden, één uit het

burgerlijke en één uit het militaire kamp: OPPENHEIM, die in het tweede deel van „Het Nederlandsch Gemeente-recht” na een uitvoerig betoog tot de conclusie komt: „De troep heeft te luisteren naar den commandant, deze naar den Burgemeester” en SABRON, die in zijn door mij reeds genoemde studie een bestrijding van dit standpunt levert, even hartstochtelijk als OPPENHEIM’S betoog, om ten slotte zich solidair te verklaren met de oplossing van deze puzzle aan het slot van een in 1855 van de Regeering uitgegane circulaire, waarvan de inhoud is te vinden op bladzijde 244 van het Recueil Militair van 1899: dat ten aanzien van de aanwending der gevorderde troepen het burgerlijk gezag wel inlichtingen en raadgevingen aan de militaire macht mag geven, doch dat de beslissing aan laatstgenoemde blijft overgelaten. Partij kiezen in dezen strijd is niet gemakkelijk, bij den volkomen onvoldoenden tekst van het artikel schier onmogelijk. Intusschen wil het mij voorkomen, dat de samensteller van het in dezen voor U geldende Voorschrift een gelukkige hand heeft gehad, toen hij daarin, in het vierde lid van artikel 20, schreef:

„Uit de aan den burgemeester toegekende bevoegdheid om alle bevelen te geven, welke hij ter handhaving der orde noodig acht, volgt, dat de burgemeester, zoolwiel wanneer de openbare orde is gestoord als wanneer zoodanige stoornis nog slechts dreigt, de autoriteit is bij wie de opperste leiding inzake de voor de handhaving van de openbare orde in de gemeente te treffen maatregelen berust. In den regel zal de burgemeester den commandant de opdracht doen kennen, welke hij uitgevoerd wenscht te zien, terwijl hij de wijze van uitvoering, de aanwijzing van de troepen, welke daartoe moeten worden aangewend en — wanneer hij maatregelen van geweld heeft bevolen — het bepalen van welke wapenen moet worden gebruik gemaakt, met den commandant zal overleggen of aan den commandant zal overlaten. De commandant mag niet nalaten aan den burgemeester, wanneer hij het noodig acht, in overwe-

ging te geven, met een sterkere macht op te treden of dezen er op te wijzen dat het geven van bevelen als „in geen geval schieten”, „met losse patronen schieten” of „in de lucht schieten” het effect van het optreden der militaire macht verzwakt. De beslissing, ook over deze aangelegenheden, berust echter bij den burgemeester”. Echter: wijziging der wettelijke regeling blijft noodig. Men ga die niet uit den weg, omdat zij moeilijk is, zooals men bijv. ook gedaan heeft met de regeling der verantwoording van de Rijksuitgaven en -ontvangsten, geëischt door artikel 127 der Grondwet, waarvoor men nimmer een goede oplossing heeft kunnen vinden, en die in de Comptabiliteitswet van 1927, die blijkens de considerans juist mede strekte om zulk een oplossing te brengen, is gegeven in dezen glorieuzen vorm, dat zij den inhoud zal vormen van een Koninklijk besluit; dat mischien — men heeft al meer dan 80 jaar met deze zaak gesukkeld — wel niet komen zal.

Naast de besproken bepalingen van de Gemeentewet staan nog in de eerste plaats de artikelen 14, 15 en 16 van de Instructie voor den Commissaris der Koningin en staan bovendien nog vele andere wettelijke bepalingen, krachtens welke de vordering van militairen bijstand kan geschieden. Een ware stalen-collectie van onze wetgeving vormt de lijst van desbetreffende bepalingen, welke in Uw Voorschrift is afgedrukt. Het is merkwaardig, met hoe weinig zorg deze bepalingen over het algemeen zijn samengesteld; hoe gemakkelijk de wetgever zich hier over het algemeen van heeft afgemaakt; hoe weinig houvast hun, die tot toepassing van die bepalingen geroepen kunnen worden, wordt geboden. Laat mij als voorbeeld mogen nemen artikel 81 van de Kieswet, dat als volgt luidt:

„De voorzitter van het stembureau is belast met de handhaving der orde in het stemlokaal. Niet dan op zijne vordering en alleen tot bedwang van wanorde, mag eenige gewapende macht in het stemlokaal of zijne toegangen worden geplaatst. De burgerlijke en militaire autoriteiten

zijn gehouden aan eene daartoe door den voorzitter van het stembureau gedane vordering te voldoen.”

Had hier nu toch niet wat meer moeten worden geregeld? Tot wien moet de voorzitter van het stembureau zich om militairen bijstand wenden? Mag hij alleen militairen bijstand vorderen, als er wanorde *is* of ook als *die dreigt*? Heeft hij, eenmaal den bijstand der militaire macht ingeroepen hebbende, zelf nog eenige zeggenschap over de wijze, waarop deze zal optreden, of niet? Dit zullen wel niet de eenige vragen zijn, die te beantwoorden zouden blijven, als in de practijk eens toepassing van deze bepaling noodig mocht blijken.

Een ander voorbeeld: Artikel 2, derde lid, der Dienstplichtwet, dat zegt:

„De voorzitter van den keuringsraad, de voorzitter van den herkeuringsraad, de voorzitter van de commissie, te wier overstaan de loting plaats heeft, en de autoriteiten, belast met de inlijving, het onderzoek van verlofgangers of het in ontvangst nemen van in te leveren goederen van verlofgangers, zijn bevoegd om tot handhaving van de orde bij de door hen of onder hun leiding plaats hebbende verrichtingen de hulp van de politie of van de militaire macht in te roepen.”

Hier wordt met één slag aan een aantal verschillende autoriteiten de bevoegdheid tot vordering van militairen bijstand gegeven zonder dat één voorschrift is te vinden, dat de omstandigheden waaronder en de wijze waarop deze vordering kan geschieden, nader bepaalt. En deze voorbeelden zijn dan nog niet eens de ergste, die zijn aan te halen. Men denke aan de vele bepalingen, waarin zonder meer aan hen, die met de toepassing van eenig wettelijk voorschrift belast zijn, de bevoegdheid wordt gegeven „den sterken arm” in te roepen, zooals artikel 35 der Vogelwet 1912, artikel 85, derde lid, der Arbeidswet 1919 e.t.q. In vergelijking tot al de voorschriften, in bijzondere wetten omtrent de vordering van militairen bijstand voorkomende, zijn de desbetreffende bepalingen der Gemeentewet, hoe gebrekkig in bepaalde opzichten ook, nog heilig.

Nu is het natuurlijk duidelijk, dat het tot verstoring van het evenwicht in de wetgeving zou leiden, wanneer in iedere wet, waarin de vordering van militairen bijstand mogelijk wordt gemaakt, een breedvoerige uitwerking van de daarbij te voeren procedure zou worden opgenomen. Maar er is een uitkomst. En die bestaat hierin, dat er wordt gemaakt een afzonderlijke wet, die deze geheele materie in het algemeen regelt; een wet, die aangeeft, tot welke militaire autoriteit een vordering moet worden gericht, hoever die vordering zich kan uitstrekken, welke de verhouding tussehen de autoriteit, die vordert en de macht, die gevorderd is, zal zijn — kortom die zooveel mogelijk alles regelt wat in dit opzicht te regelen is. Deze wet kan van toepassing worden verklaard op alle gevallen, waarin vordering mag plaats hebben. Welke die gevallen zijn, vindt men dan in de speciale wetten vermeld. Dit denkbeeld van een algemeene regeling bij de wet is niet nieuw. Nadat reeds eerder pogingen tot het verkrijgen van zulk een regeling in het werk waren gesteld, werd bij Koninklijke Boodschap van 26 November 1904 bij de Tweede Kamer ingediend een ontwerp van wet „houdende vaststelling van verplichtingen en bevoegdheden van de militaire macht bij haar optreden tot hulp van het burgerlijk gezag en ten aanzien van de burgerij”. Tegen dat wetsontwerp rezen echter bij het afdelingsonderzoek zoodanige bezwaren, wat vorm als inhoud betreft, dat de Regering het raadzaam achtte de behandeling niet verder door te zetten. Na ruim 7 jaar in het archief der Kamer op zijn einde te hebben gewacht werd het ontwerp ingetrokken. Ook de heer SABRON besluit zijn door mij reeds meer dan eens aangehaalde studie met den wensch, dat men — het was toen 1914 — het tot stand brengen van „eene passende wettelijke regeling” niet te lang zou uitstellen.

Het ligt voor de hand, dat in een wet als de hierbedoelde nu ook weer niet alle bijzonderheden kunnen worden geregeld. Ten slotte zal er ook iets — en zelfs vrij veel — moeten worden overgelaten aan den tact van de burgerlijke en de militaire autoriteiten. Aan het thans geldende Voor-

schrift zal het niet liggen, als die van militaire zijde niet wordt getoond. Het is zeer ruim in zijn opvattingen; ook daar, waar zonder twijfel door menig pur sang militair straffere bepalingen zouden worden gewenscht. En dan artikel 11:

„Ieder militair, belast met het verleenen van militairen bijstand, is gehouden te streven naar de meest vruchtdragende samenwerking, zoowel met de burgerlijke autoriteiten en ambtenaren als met de overige militairen van land- en zeemacht, die tot hetzelfde doel werkzaam zijn”. Geeft dit artikel zelfs niet tot het aanwenden van allen tact, dien men bezit, het bevel? Laat ons aannemen, dat de burgerlijke autoriteiten, al hebben zij niet, gelijk de militaire, al hetgeen zij *moeten* doen, al hetgeen *aanbeveling* verdient en al hetgeen de *tact* gebiedt in een codex voor zich liggen, hun best zullen doen zich met degenen, wier bijstand zij hebben ingeroepen, te verstaan. Verdient het dan toch nog niet aanbeveling, rechten en verplichtingen van hen, die in moeilijke tijden *naast* elkaar behooren te staan, maar, voorschriften en goeden wil ten spijt, naar de practijk heeft uitgewezen, wel eens *tegenover* elkaar te staan komen, zooveel mogelijk neer te leggen in een wettelijke regeling, welker nakoming voor beiden plicht is? Ook indien zulk een wettelijke regeling er is, kan wie tact bezit dien nog in voldoende mate aanwenden, en kan wie dien niet bezit nog te veel bederven. Over de grondslagen hebbe men eenheid van opvatting, zoo niet uit vrijen wil, dan door de wet gedwongen.

Zoolang zulk een wet er niet is, zullen wij ons moeten behelpen met het weinige positieve, dat wij hebben, en moeten aannemen, dat — bij wijze van analogie — bij de toepassing van vorderingsbepalingen in speciale wetten zooveel mogelijk moet worden gehandeld in overeenstemming met de bepalingen, welke de Gemeentewet op dit punt bevat.

Welke is nu de positie van het militair gezag in deze gevallen van aanvraag of vordering van militairen bijstand? Uit hetgeen wij tot dusver zagen is naar mijn meening wel voldoende gebleken, dat practisch van zulk een positie

nauwelijks kan worden gesproken. Het militair gezag, zooals ik dat in het begin van deze voordracht heb gedefinieerd, komt hier eigenlijk in het geheel niet aan bod. De militaire macht, die bijstand verleent, blijft zuiver werktuig in handen van het burgerlijk gezag bij de handhaving of het herstel van de orde of bij het afdwingen van de burgers van krachtens de wet verplichte daden, waartoe zij zonder behulp van „den sterken arm” niet kunnen worden gebracht. De bron, waaruit hier daden voortvloeien, is niet het militair, doch het burgerlijk gezag. De militaire macht geeft extra druk op de leiding en helpt die ontstoppen, waar zich deelen hebben vastgezet, die den gewenschten loop belemmeren.

Als ik, gezien dit negatieve resultaat, bij dezen eenvoudigsten vorm van het inroepen van de diensten van het militaire apparaat eenigszins lang verwijld heb, dan is dat om drieërlei reden. In de eerste plaats, wijl op dit gebied — ik denk aan de herziening der Gemeentewet — op 't oogenblik een wijziging zich aan het voltrekken is; voorts wijl hier nog zoo heel veel ongeregeld is wat regeling behoeft; ten slotte — en dit is niet de minst belangrijke reden — wijl gij allen iederen dag geroepen kunt worden mede te werken aan de uitvoering van de regelen, die op dit punt bestaan.

Overigens komt men ook tot negatieve resultaten niet zonder onderzoek en bespreking.

„Ter handhaving van de uit- of inwendige veiligheid kan door of vanwege den Koning elk gedeelte van het grondgebied des Rijks in staat van oorlog of in staat van beleg verklaard worden. De wet bepaalt de wijze waarop en de gevallen waarin zulks geschieden kan en regelt de gevolgen.

Bij die regeling kan worden bepaald, dat de grondwettelijke bevoegdheden van het burgerlijk gezag ten opzichte van de openbare orde en de politie geheel of ten deele op het militair gezag overgaan, en dat de burgerlijke overheden aan de militaire ondergeschikt worden.

Daarbij kan wijders afgeweken worden van de artikelen 7, 9, 159 en 160 der Grondwet.

Voor het geval van oorlog kan ook van art. 157, 1ste lid, worden afgeweken.”

Aldus luidt artikel 189 der Grondwet, bron van alle regelen, die ten opzichte van de verhouding tusschen burgerlijk gezag en militaire macht gelden, wanneer het inroepen van de diensten van het militaire apparaat verder gaat dan in de zoeven door mij besproken gevallen; wanneer een toestand is ingetreden, voor het geheele land of voor een gedeelte van het land zóó critick, dat kan worden gesproken van een *bijzondere noodtoestand*, welke het nemen van *bijzondere noodmaatregelen* noodzakelijk maakt. Doet dit artikel ons reeds aanstonds zien, dat in de gevallen van zwaren en uitersten nood, waarop de Grondwet hier het oog heeft, aan de militaire autoriteiten een zeer groote bevoegdheid is toegedacht, den omvang van die bevoegdheid leeren wij kennen uit de wet van 23 Mei 1899, Staatsblad no. 128, laatstelijk gewijzigd bij de wet van 29 Juni 1925, Staatsblad no. 308; de wet, in den tweeden volzin van het eerste lid van het geëiteerde Grondwetsartikel bedoeld.

In deze wet is vooropgesteld — en ik veroorloof mij haar uit dien hoofde te prijzen — het beginsel, waarvan wij bij den aanvang van deze bespreking zijn uitgegaan, dat het burgerlijk gezag is, dat bepaalt, wanneer de buitengewone bevoegdheden, welke aan de militaire autoriteiten worden toegekend, een aanvang nemen en wanneer die zullen eindigen. De algemeene bepalingen der wet toch doen duidelijk uitkomen, dat de in haar verderen inhoud vervatte regelingen slechts werken voorzoover daartoe bij Koninklijk besluit is beslist, terwijl aan die werking ook weder, onafhankelijk van den wil van de militaire autoriteiten, tot welk een hoogtepunt van macht zij wellicht ook zijn gekomen, door een Koninklijk besluit een eind kan worden gemaakt. Bovendien hebben de Staten-Generaal over het al of niet voortduren van den op deze wijze bij Koninklijk besluit geschapen uitzonderingstoestand een beslissend woord te spreken. Eén uitzondering geeft

aan de militaire autoriteiten in dit opzicht vrijheid van handelen: is de gemeenschap tussehen een gedeelte van het grondgebied van het Rijk en den zetel der Regeering afgesneden, dan kan voor dat gedeelte door die autoriteiten de afdeeling der wet, die de meest straffe uitzonderingsbepalingen bevat *in*, en zoo de omstandigheden dat mogelijk maken, ook weder *buiten* werking worden gesteld. Deze uitzondering, die den regel bevestigt, schijnt mij niet geheel gerechtvaardigd. Of zij in den tegenwoordigen tijd, waarin wij als communicatiemiddel ook over het vliegtuig beschikken, van groote practische beteekenis moet worden beschouwd, is een vraag, die wellicht in ontkennenden zin is te beantwoorden. Doeh nemen wij aan, dat de volkomen isolatie van bijv. een provincie of van een gemeente een feit is geworden. Dat de Kroon dan ten aanzien van dat gedeelte van het grondgebied geen besluit kan nemen, is duidelijk. Zij kan niet op de hoogte zijn van hetgeen daar is geschied en hetgeen daar omgaat. Maar in dat afgesneden deel is dan toch altijd nog een drager van het burgerlijk gezag, een Commissaris van de Koningin, een burgemeester, aan wien de beslissing in dezen kan worden gegeven. Waarom hier plotseling een andere richting moet worden ingeslagen, is mij niet duidelijk. Ik kan mij voorstellen, dat in een bijzonder geval de regel, door de wet overeenkomstig de bepalingen der Grondwet en in overeenstemming met ons geheele bestuursstelsel gegeven, uitzondering moet lijden. Zulk een bijzonder geval zie ik hier echter allerminst aanwezig. Eerst indien *elke* gemeenschap tussehen militaire autoriteiten en burgerlijk gezag is afgesneden, kan worden gesproken van een noodgeval, waarin afwijking van den vooropgestelden regel noodzakelijk en daarom gerechtvaardigd is.

In welke gevallen kan nu tot het in werking stellen van de bepalingen der wet van 1899 worden besloten? Artikel 1 der wet geeft het antwoord: in de eerste plaats wanneer oorlog of oorlogsgevaar ontstaan is, en in de tweede plaats wanneer binnenlandsche onlusten de in- of uitwendige veiligheid van het Rijk of een gedeelte daarvan in dringend

gevaar brengen. In alle omstandigheden, welke hieronder vallen, kan een keuze worden gedaan tusschen de twee bijzondere rechtstoestanden, welke de wet kent: de staat van oorlog en de staat van beleg. Van deze keuze zal in het besluit, waarbij de bepalingen der wet van toepassing worden verklaard, uitdrukkelijk moeten blijken.

Ons staat nu na te gaan, hoever de bevoegdheid zich uitstrekt, welke in deze beide gevallen aan de militaire autoriteiten wordt gegeven.

Bezien wij eerst de macht, die aan deze autoriteiten toekomt in een gebied, waarvoor de staat van oorlog is afgekondigd. En vestigen wij daarbij vooral onze aandacht op de in dat gebied alsdan plaats hebbende „verschuiving van bevoegdheden van het normale, burgerlijke, gezag naar het door de omstandigheden vereischte: het militaire”. gelijk Mr. H. VAN WAGENINGEN het uitdrukt in zijn in 1916 verschenen proefschrift, getiteld: „De regelgevende bevoegdheid van het militair gezag tijdens staat van oorlog en staat van beleg in Rijk en Koloniën”.

Aanstands valt dan op, dat hier — anders dan in de huidige redactie van de bepalingen der Gemeentewet, die ik in het eerste deel dezer voordracht besprak — in de wet een ruime plaats is ingeruimd aan het overleg tusschen burgerlijke en militaire autoriteiten. Artikel 10 bepaalt, dat door de militaire autoriteiten *na overleg met het betrokken burgerlijk gezag* zoo noodig nieuwe politieverordeningen, alsmede verordeningen en keuren van waterschappen, veenschappen en veenpolders worden vastgesteld en bestaande gewijzigd of geschorst. Artikel 11 zegt, dat dezelfde autoriteiten *na overleg met het betrokken burgerlijk gezag* zoo noodig maatregelen vaststellen om te voorzien in het onderhoud der inwoners en de behoeften der bezetting. In artikel 12 wordt bepaald, dat de militaire autoriteiten *na overleg met het betrokken burgerlijk gezag* zoo noodig de regelen vaststellen nopens de hulp, door de bevolking in de militaire werkzaamheden te verleenen. Artikel 13 verklaart hen

bevoegd *na overleg met het betrokken burgerlijk gezag* den dienst der politie en der brandweer te regelen. Dit heeft zijn reden. De ontwerper van de wet had zich aanvankelijk drie stadia gedacht, waarvoor een regeling van de bevoegdheid van de militaire autoriteiten moest worden gegeven: 1. De staat van vrede; 2. de staat van oorlog en 3. de staat van beleg. In den staat van vrede zou geen overdracht van bevoegdheid van het burgerlijk gezag aan de militaire autoriteiten plaats hebben. De staat van beleg zou een militair gezag in de plaats van het burgerlijk gezag stellen. In den staat van oorlog zouden wij een overgangstoestand hebben, waarin, naar in de toelichting werd gezegd, het voldoende zou zijn, aan de militaire autoriteiten „meer invloed dan in gewone tijden” op de daden van bestuur der burgerlijke autoriteiten toe te kennen. De artikelen, den staat van vrede betreffende, werden uit het ontwerp teruggenomen. De opzet bleef echter en daarmee het karakter van den staat van oorlog als overgangstoestand. Voor dezen overgangstoestand achtte de wetgever het noodig te bepalen, dat het nemen door militaire autoriteiten van een aantal belangrijke beslissingen, waarbij zij op het terrein van het burgerlijk gezag treden, door overleg met dat burgerlijk gezag zal worden voorafgegaan. Men kan alle waardeering voor de bedoeling van den wetgever hebben, maar van oordeel zijn, dat hij in de uitwerking van zijn plan weinig is geslaagd. Van het voorafgaand overleg zal zeker in een groot deel der gevallen weinig of niets terecht komen. In het bijzonder geldt dit de belangrijkste gevallen, waarin door de militaire autoriteiten op het terrein van het burgerlijk gezag getreden wordt, n.l. die, bestreken door het door mij geciteerde artikel 10 der wet. Als een militaire autoriteit in een in staat van oorlog verklaard gebied een nieuwe verordening, als bedoeld in dat artikel, wil maken of een bestaande wil wijzigen of schorsen, en hij gordt zich aan, daarover het wettelijk vereischte overleg te gaan plegen, met wien zal hij zich dan in verbinding hebben te stellen? Met

het *betrokken* burgerlijk gezag. Dus wanneer het een gemeenteverordening betreft met den gemeenteraad, wanneer het een provinciale verordening betreft met de provinciale staten. Zal van zulk een overleg iets terecht kunnen komen? Gezien ook den korten tijd, welke in den regel voor dit overleg beschikbaar zal zijn, schijnt het niet mogelijk deze vraag anders dan met een volmondig „neen” te beantwoorden. De verplichting tot het plegen van overleg moge eenige beteekenis hebben, waar het den dienst van de politie en de brandweer betreft, waarover met den burgemeester kan worden onderhandeld, misschien ook nog, waar het bepaalde maatregelen betreft ter voorziening in het onderhoud van inwoners en bezetting, waarover met het college van B. en W. zou kunnen worden overlegd; in de overige gevallen, waarin de wet het voorschrijft, kan het niet van eenige beteekenis worden geacht; in het bijzonder niet daar, waar het in het systeem van de wet de grootste waarde zou moeten hebben, bij de zoo ingrijpende bepaling, welke aan de militaire macht het recht toekent ten aanzien van bepaalde verordeningen de plaats van de burgerlijke autoriteiten in te nemen.

De laatstgenoemde bepaling, voorkomende in het eerste lid van artikel 10 der wet, is zeker wel de belangrijkste voor hem, die zich met de bevoegdheid van de militaire autoriteiten in den staat van oorlog bezig houdt. Zij luidt:

„Door het militair gezag worden, na overleg met het betrokken burgerlijk gezag, zoo noodig, nieuwe' politie-verordeningen alsmede verordeningen en keuren van waterschappen, veenschappen en veenpolders vastgesteld en bestaande gewijzigd of geschorst”.

Dit artikel heeft aanleiding gegeven tot het opwerpen van verschillende quaesties, waarvan ik de voornaamste met U zou willen bespreken.

In de eerste plaats is de vraag gerezen, wat in dit artikel moet worden verstaan onder „politieverordeningen”. Deze uitdrukking is in drieërlei zin opgevat. Vooreerst is er de zienswijze, dat hier te denken is aan strafverordeningen, ge-

maakt ter handhaving van de openbare orde en rust. Verder is de meening verkondigd, dat hier sprake is van alle verordeningen, die een strafbedreiging inhouden, onverschillig welk haar onderwerp is. En tenslotte is de opvatting gehuldigd, dat men hier te maken heeft met alle algemeen geldende verordeningen. De eerste opvatting, welke alleen die strafverordeningen als politieverordeningen in den zin van dit artikel beschouwt, waarbij voorschriften worden gegeven ter bescherming van de openbare orde en rust — de meest beperkte opvatting — is voor mij de aantrekkelijkste. Niet omdat zij aan de militaire autoriteiten een geringere bevoegdheid dan de andere opvattingen toekent, doch wijl zij mij het meest in overeenstemming schijnt met artikel 189 van de Grondwet, waarop toch de geheele regeling, die wij thans bespreken, berust. Dit Grondwetsartikel, den staat van oorlog en van beleg als het ware in beginsel invoerend en de uitwerking van dat beginsel aan de wet overlatend, noemt uitdrukkelijk de grondwettelijke bevoegdheden van burgerlijke autoriteiten en ingezetenen, waarvan bij die uitwerking kan worden afgeweken. Niet om den wetgever een richtsnoer te geven, doch omdat zonder dat de wetgever van de bepalingen der Grondwet niet zou mogen afwijken. En wat heeft het nu bepaald ten aanzien van de regelgevende bevoegdheid van de burgerlijke autoriteiten? Niets anders dan dit: dat de grondwettelijke bevoegdheden dier autoriteiten ten opzichte van de openbare orde en de politie geheel of ten deele op de militaire autoriteiten kan worden overgebracht. Over de rest van de verordenende bevoegdheid der burgerlijke autoriteiten wordt in het artikel niet gesproken. Op dezen grond hel ik over tot de meening, dat onder „politieverordeningen” in artikel 10 der wet van 1899, aan welke uitdrukking op zichzelf toch kwalijk een andere beteekenis is te ontleenen, geen andere verordeningen behooren te worden verstaan dan die, welke op de openbare orde en rust betrekking hebben. Intusschen hebben zij, die aan de militaire autoriteiten in dit opzicht gaarne een ruimere bevoegdheid zien ingeruimd, het niet te miskennen voordeel,

dat zij ons hoogste rechtscollege aan hun zijde hebben. De Hooge Raad toch heeft zich voor de ruimste van de drie door mij weergegeven opvattingen uitgesproken. In zijn arrest van 28 Juni 1925, te vinden in het Weekblad van het Recht no. 9801, heeft dit college overwogen, dat onder politieverordeningen hier zijn te verstaan „voor een bepaald grondgebied gegeven algemeene voorschriften, waaraan zij, die zich op dat grondgebied bevinden, zich bij voortduring hebben te houden”.

Een tweede belangrijke quaestie, ten aanzien van artikel 10 gerezen, is deze: Wordt hier de bevoegdheid tot het vaststellen van politieverordeningen geheel in handen van de militaire autoriteiten gelegd, of blijven daarnaast de burgerlijke autoriteiten nog tot het vaststellen van soortgelijke verordeningen bevoegd? Zeer terecht heeft m.i. de Hooge Raad — niet in overeenstemming met het gevoelen van den toenmaligen Minister van Oorlog, waarvan blijkt uit diens beschikkingen van 27 Maart en 9 November 1915, te vinden in Luttenberg's Chronologische verzameling — in zijn arrest van 6 Maart 1916 (opgenomen in het Weekblad van het Recht No. 9921) beslist, dat artikel 10 wel het militair gezag bevoegd verklaart tot het maken van nieuwe politieverordeningen, doch daaraan niet verbindt het verlies dier bevoegdheid door het bestuur der in staat van oorlog verklaarde gemeente. Ware dit wel de bedoeling van den wetgever geweest, hij zou dat zeker duidelijk in het artikel tot uiting hebben doen komen, gelijk hij gedaan heeft in artikel 14, waarin is gezegd, dat bepaalde bevoegdheden van den burgemeester op de militaire autoriteiten „overgaan”.

Zien wij verder nog, dat een aantal met name genoemde burgerlijke autoriteiten en ambtenaren verplicht zijn aan de militaire autoriteiten alle verlangde inlichtingen te verschaffen; dat de militaire autoriteiten de voorschriften van een aantal wetten, zooals de Arbeidswet, de Veiligheidswet en de Hinderwet, buiten werking kunnen stellen; dat op de militaire autoriteiten overgaan de bevoegdheden inzake de handhaving van de openbare orde, in artikel 186 en artikel

187, 1e zinsnede van de Gemeentewet aan den burgemeester gegeven; dat zij mogen doen opruimen wat aan een behoorlijke verdediging in den weg staat, en gebouwen, terreinen enz. in gebruik mogen nemen, wanneer dat voor de uitoefening van den militairen dienst noodzakelijk is; en zien wij ten slotte, dat zij mogen verbieden het bekend maken van berichten en opmerkingen, militaire maatregelen betreffende, dan hebben wij een vrij volledig overzicht van de bevoegdheden, welke in een in staat van oorlog verklaard gebied aan de militaire autoriteiten aldaar toekomen.

En in dezen overgangstoestand reeds zien wij een vrij sterke ontwikkeling van een militair gezag, zien wij de militaire autoriteit mede zitten aan de schrijftafel, waar de burgerlijke overheid haar dagelijksche taak vervult, bezig met het maken van politieverordeningen, bij welke interpretatie ook toch in elk geval voorschriften waarnaar de burgers zich hebben te gedragen, met het opzij schuiven van wetsbepalingen, waardoor die burgers werden beschermd — kortom, met het verrichten van daden, die hen tot gezagsdrager doen worden. Zoo is hier militair gezag geboren en spoedig opgegroeid. Tot volheid rijpen kan het eerst, als de nood, die den staat van beleg te voorschijn roept, het binnen wijde perken vrijheid geeft.

In een gedeelte van het land, dat in staat van beleg is verklaard, blijft voor de burgerlijke autoriteiten weinig zeggenschap over. Alle bepalingen, geldend voor den staat van oorlog, blijven ook hier van kracht. De militaire autoriteit schuift zich echter meer naar het midden van de schrijftafel, de burgerlijke komt aan den rand te zitten. Overleg over vaststelling, wijziging of schorsing van politieverordeningen is niet meer vereischt. De bevoegdheden van het gemeentebestuur inzake de uitoefening van het recht van vereeniging en vergadering worden geschorst. Een uitgebreide bevoegdheid op dit gebied wordt aan de militaire macht toegerekend. En — aldus artikel 21 der wet — „De burgerlijke besturen en de daarbij in dienst zijnde ambtenaren zijn ver-

plicht te gehoorzamen aan de bevelen van het militair gezag, gegeven overeenkomstig de door Ons vastgestelde instructiën.”

Dit voorschrift is wel het piéce de résistance van de bepalingen, welke de verhouding tusschen de militaire en burgerlijke autoriteiten in noodtoestand regelen. Hier wordt de burgerlijke autoriteit gesteld *onder* de militaire, wordt voor de militaire autoriteit de mogelijkheid geopend hetgeen *zij* wil te doen uitvoeren door de burgerlijke Overheid. Zal zij daarbij haar wil in onbeperkte mate kunnen doen gelden of zal zij in dit opzicht aan zekere grenzen gebonden zijn? Ik meen, dat het laatste mag worden aangenomen. Het artikel is zeer ruim geredigcerd, doch legt men het in redelijkheid uit, dan moet men toch tot de conclusie komen, dat aan de aldaar genoemde besturen en ambtenaren alleen die bevelen zullen kunnen worden gegeven, bij de uitvoering van welke zij blijven binnen de grenzen van hun werkkring eenerzijds,, binnen die hunner bevoegdheid anderzijds. De militaire autoriteit zal toch aan den burgemeester niet kunnen bevelen, persoonlijk een wachtdienst waar te nemen; wel zal zij kunnen eischen, dat hij op de een of andere wijze in zulk een wachtdienst voorzie. Evenmin zal zij van een ambtenaar der gemeentebedrijven kunnen eischen, dat hij politiediensten verricht, zoolang deze daartoe niet door de competente civiele autoriteit is gemachtigd. De militaire autoriteit kan het heft in handen houden, zij kan bevelen geven tot zij bereikt heeft wat zij bereiken wil. In ons laatste voorbeeld zal zij kunnen bevelen, dat meer politiedienaren worden aangesteld, of, zoo de hulp aanstonds noodig is, dat de burgemeester oogenblikkelijk in de behoefte aan meer ordebewaarders voorzie. Wellicht zal dan de bedoelde ambtenaar tijdelijk met de hem door de militaire autoriteit toegedachte functie worden belast. Acht zij dien ambtenaar — het zou in een zeer kleine gemeente kunnen voorkomen — den eenigen geschikte, dan zou zij misschien kunnen gelasten, dat hij als zoodanig zal worden aangewezen. Zoo kan de militaire autoriteit volledig haar zin krijgen, terwijl zij toch haar

bevelen bij uitsluiting richt tot hem, tot wiens werkring de krachtens het bevel te verrichten daad behoort en die tot die daad bevoegd is.

Evenzeer zal naar mijn meening de militaire autoriteit zich strikt hebben te onthouden van eenige bemoeienis met den vorm, waarin aan haar bevel zal worden voldaan. Zij zal kunnen gelasten, dat een bepaalde regeling tot stand worde gebracht. Of deze regeling vervat wordt in een verordening, in een besluit van B. en W. of in een van den burgemeester, staat niet te harer beoordeeling, doch tot die van de civiele autoriteiten, die het bevel hebben uit te voeren. Het kiezen van de procedure dient aan de civiele autoriteit te worden overgelaten.

En niet alleen de redelijkheid gebiedt een uitlegging van het artikel, als ik hier heb gegeven. Het betreft hier uitzonderingsrecht. Is een bepaling, welke zoodanig recht bevat, niet volkomen duidelijk, dan ga men met de interpretatie daarvan niet verder, dan door de bijzondere omstandigheden, waarvoor dat recht in het leven is geroepen, noodzakelijk wordt geëischt. Bij toepassing van artikel 21 eischt het militair belang de daad. Het eischt wellicht ook, dat met de daad spoed wordt betracht. Het al dan niet volgen van een bepaalde procedure kan op zichzelf voor dat belang niet van beteekenis zijn.

Intusschen ontnemen deze grenzen, welke naar mijn oordeel redelijk inzicht en behoorlijke interpretatie bij de toepassing van het artikel stellen, daaraan niet de beteekenis van een hoogste opvoering van de macht der militaire autoriteit. Die grenzen betreffen slechts de wijze waarop deze macht wordt uitgeoefend. De bevoegdheid blijft de grootst denkbare. In de practijk zal ook aan de uitoefening van die bevoegdheid binnen de genoemde grenzen de eisch behooren te worden gesteld, dat slechts die bevelen gegeven worden, die door het militair belang worden geëischt. In theorie geldt hier echter de meest volkomen suprematie van de militaire autoriteit. *Niets meer* mag worden bevolen dan hetgeen het militair belang eischt, maar dan ook *alles* wat door dat belang gevorderd wordt.

Ik verheug mij er over, dat ik ook hier weder gewag kan maken van een militair voorschrift, dat toont, dat bij de hoogste militaire autoriteiten omtrent de verhouding van de militaire macht tot het burgerlijk gezag opvattingen bestaan, die wel niet *geheel* met de door mij ontwikkelde denkbeelden overeenkomen, doch die, als zij ook tot de militaire machthebbers van het oogenblik weten door te dringen, op de samenwerking tusschen beide niet dan een gunstigen invloed kunnen oefenen. Ik heb hier het oog op artikel 7 van de Instructie voor de autoriteiten, overeenkomstig de wet van 1899 aangewezen voor de uitoefening van het militair gezag, welk artikel aldus luidt :

„De bevelen, bedoeld in artikel 21 der wet, worden slechts gegeven in geval van noodzakelijkheid.

De wijze van uitvoering der bevelen wordt zooveel mogelijk aan de burgerlijke autoriteit overgelaten.

Zoo mogelijk worden geen bevelen gegeven dan na overleg met het hoofd van het betrokken burgerlijk bestuur of met de daaronder ressorteerende betrokken chef van dienst.”

Behalve de reeds genoemde, vallen in den staat van beleg aan de militaire autoriteiten nog vele bevoegdheden toe. Toelating, verkeer en uitzetting kunnen zij regelen. Schouwburgen, societeiten, koffichuizen, fabrieken en werkplaatsen kunnen zij sluiten. Verschillende wetten kunnen zij geheel of gedeeltelijk buiten werking stellen. Ingrijpende maatregelen kunnen zij nemen ten aanzien van het drukken en verspreiden van geschriften, een censuur op aan de post toevertrouwde stukken kunnen zij instellen. En nog meer bevoegdheden hebben zij, te veel en te ingewikkeld van omschrijving voor een deel, dan dat ik met de opsomming daarvan niet zou moeten vreezen te veel van Uw geduld te vergen. Zulk een volledige opsomming is ook niet noodig. In de wet van 1899 vindt gij al deze bevoegdheden bijeen. En wat ik U daarvan heb medegedeeld zal wel reeds voldoende zijn om U met mij te doen concludeeren, dat in den staat van beleg het militair gezag tot zeer groote kracht

is gekomen. Rijkelijk stroomen hier de daden der burgers, die in dat gezag haar oorsprong vinden. Zelfs vinden wij hier de figuur, dat de burgerlijke autoriteiten er toe medewerken, niet uit vrijen wil, doch verplicht, om de uitingen van dat gezag in daden om te zetten.

De burgerlijke autoriteiten in dienst van de militaire, die tot Overheid zijn geworden. Zooals de militaire macht, die op aanvraag of vordering bijstand verleent in vreedestijd, werktuig is van de burgerlijke autoriteiten, zijn in den staat van beleg de burgerlijke autoriteiten werktuig van de militaire overheid. Intussechen blijft er tussechen deze positie's één verschil. De militaire macht, tot bijstand van de burgerlijke autoriteiten geroepen, is louter werktuig in handen van die autoriteiten; dezelfde autoriteiten, in den staat van beleg, voor een deel door een militaire Overheid verdrongen, voor een deel tot gehoorzamen aan haar bevelen verplicht, blijven Overheid. Zij verliezen het Overheidsgezag niet, ook al wordt hun macht beperkt en geknot en al worden hun daden onder den druk van wat als het hoogste landsbelang wordt beschouwd, beïnvloed door het inzicht en den wil der militaire bevelhebbers.

Het is U niet ontgaan, dat ik mij bij mijn beschouwingen geheel heb gesteld op den bodem van Grondwet en wet. Onaangeroerd liet ik de vraag, of ook buiten hetgeen geschreven is *recht* bestaat, dat de positie van het militair gezag kan beïnvloeden, met name of de militaire autoriteiten, indien zij meenen, dat de nood daartoe dringt, in hun machtsoefening verder mogen gaan dan de wettelijke bepalingen toestaan. Dat is geen verzuim. Ik deed het opzettelijk. Die vraag toch zou mij gevoerd hebben op wegen, die mij zóóver van huis zouden gebracht hebben, dat ik zelfs voor een summiere behandeling van hetgeen wel in die wettelijke bepalingen voorkomt geen gelegenheid zou hebben kunnen vinden. En daarmee toch zult gij in de eerste plaats moeten werken, dat zal Uw leidraad moeten zijn, wanneer in nood Uw diensten zullen worden ingeroepen.

Een tweede, niet minder belangrijke reden was er voor mij nog om de hierbedoelde vraag niet in mijn beschouwingen te betrekken. Zij is gelegen in de uitnemende bespreking, die mijn zeer geschatte collega in militaribus Prof. Eigeman in December 1913 voor Uw vereeniging heeft gehouden; een bespreking, welker conclusie's ik niet zonder voorbehoud zou willen aanvaarden, doch die ik als orienteerende beschouwing zeer waardeer en die, naar ik meen, als zoodanig nog niets in waarde verloren heeft.

Wanneer ik thans deze voordracht ga afsluiten, dan zie ik niet voorbij, dat nog in eenige andere wetten bepalingen voorkomen, welke aan militaire autoriteiten een bijzondere bevoegdheid verleen. Ia denk hier o.a. aan de Onteigningswet, de Spoorwegwet, de Telegraaf- en Telefoonwet. Een bespreking van deze bepalingen zou echter buiten den opzet van mijn betoog vallen, juist wijl zij slechts bijzondere bevoegdheden betreffen, bevoegdheden, die niet aan een gezagsverhouding ontspruiten en dus nimmer kunnen beïnbloeden de positie van het militair gezag, zooals ik dit begrip in den aanvang van mijn rede heb omschreven.

Bij mijn gang door de verschillende phasen van nauw contact tussehen de burgerlijke en militaire autoriteiten als gevolg van de aanwezigheid van bijzondere omstandigheden, welke het in werking stellen van het militaire apparaat noodig maken, heb ik, binnen de grenzen van de beperkte taak, die ik mij heb opgelegd, nu en dan gelegenheid gevonden U op een onvoldoende of onnauwkeurige redactie te wijzen. Zoo zijn er vele nog en in de wet van 1899 en in de bepalingen, die haar uitvoering regelen. Een duchtige herziening zou geen luxe zijn. Naar oproer en oorlog verlangt niemand, die wel denkt. Over de noodzakelijkheid en de gewenschtheid van het onderhouden van een weermacht wordt er veel stijd gevoerd. Maar objectief beschouwd, kunnen allen het er over eens zijn, dat zoolang er een weermacht, bestaat, de bepalingen, die op het optreden dier weermacht betrekking hebben en in het bijzonder de bepalingen, die

betrekking hebben op haar verhouding tot de burgerlijke autoriteiten, duidelijk en zooveel mogelijk afdoend moeten zijn. *Zooveel mogelijk* afdoend. Want het is duidelijk, dat nimmer regelen zullen kunnen worden gesteld, die geen vragen meer openlaten. Steeds zullen er zoowel voor de militaire als voor de burgerlijke autoriteiten, moeilijkheden op te lossen blijven. De mate van tact, waarmee de burgerlijke autoriteiten optreden, zal voor een groot deel beslissend zijn voor de vruchtbaarheid van de samenwerking tusschen beide. Omgekeerd zal het van de mate van den goeden wil, bij die samenwerking door de militaire autoriteiten ten toon gespreid, afhangen, of samenwerking met de militaire macht gezocht wordt of gevreesd; of het militair gezag een bron zal zijn, die men zich helder denkt, of een, van besmetting met machtslust verdacht. De positie van het militair gezag wordt niet alleen bepaald door wetten en voorschriften, haar sterkte hangt ook — en niet in geringe mate — af van de houding der militaire autoriteiten. Wie ze sterk wenscht, drage daar het zijne er toe bij.

Majoor Gen. Staf ONTROP.

Mijnheer de Voorzitter, Mijne Heeren,

Met zeer veel belangstelling heb ik de voordracht van den geachten spreker gevolgd.

Enkele punten, welke naar voren zijn gebracht, zou ik gaarne nog zien toegelicht.

Art. 2 der Oorlogswet behandelend, gaf de spreker te kennen, dat het z.i. aanbeveling zou verdienen dat het nemen van de beslissing omtrent het in staat van beleg verklaren van een afgesneden gedeelte van het grondgebied des Rijks werd opgedragen aan het burgerlijk gezag, in stede van aan het militair gezag. Ik kan begrijpen dat een dergelijke bepaling zou kunnen worden toegepast indien het afgesneden gedeelte *een* enkele gemeente of *een* enkele provincie zou omvatten; dit stelsel zou echter m. i. niet kunnen worden toegepast, indien dit gebied meer dan één gemeente zou omvatten; immers is er dan van een

burgerlijk gezag in het afgesneden gebied — als geheel genomen — geen sprake. Hoe denkt de geachte spreker zich in het laatstbedoelde geval de oplossing?

Een tweede vraag, waar ik op gekomen ben naar aanleiding van sprekers opmerking dat het militair gezag zich dient te onthouden van het voorschrijven der procedure die gevolgd zou moeten worden bij het uitvoeren van een of andere verordening. Ik heb hier op het oog het overleg dat bij den Staat van Oorlog in vele gevallen, tevoren door het militair gezag gevoerd moet worden met het burgerlijk gezag. In de gemeente berust het burgerlijk gezag bij den burgemeester *en* den raad. Waar nu de burgemeester de persoon is, die den raad bijeenroeft, kan hij — door dit bijeenroepen na te laten — het plegen van overleg door het militair gezag en daardoor de vaststelling van een door de militaire autoriteit noodzakelijk geachten maatregel onmogelijk maken. Weet spreker wellicht hiervoor een oplossing?

Ten slotte is de opmerking gemaakt dat het militair gezag, slechts die politieverordeningen zou dienen vast te stellen, welke betrekking hebben op de orde en rust. Ik merk echter op dat de interpretatie van het begrip orde en rust zeer rekbaar is, zoodat een beperking, als door spreker bedoeld, tot moeilijkheden en wrijvingen aanleiding zou kunnen geven. Zoo vraag ik mij af, of een door de militaire autoriteit noodzakelijk geachte verkeersregeling, wel altijd als ordemaatregel kan worden getroffen; voorts of hieronder valt het opleggen van de verplichting aan de bewoners licht in de huizen te laten branden, dan wel alle lichten te dooven, enz.

Ook hieromtrent wil spreker wellicht eenige toelichting geven.

Luitenant Kolonel Gen. Staf SULLEVIS.

Mijnheer de Voorzitter.

Ik heb met veel belangstelling de duidelijke en leerrijke

uiteenzetting van spreker gevolgd, zulks te meer, omdat mijn werkkring mij de laatste jaren wel eens plaatst voor de oplossing van het vraagstuk van de draagwijdte van het militair gezag in zake den luchtbeschermingsdienst. Toen de Wet van 23 Mei 1899 tot stand kwam was er nog geen sprake van luchtoorlog; het is dus geen wonder, dat de bepalingen van de Wet „Staat van Oorlog en van Beleg” niet altijd voldoende schijnen voor een goede uitvoering van den luchtbeschermingsdienst. Gaarne zou ik van den inleider op een tweetal vraagpunten enkele inlichtingen willen ontvangen.

Het eerste betreft maatregelen voor de verduistering. De ondervinding heeft geleerd, dat in oorlogstijd verduistering behoort tot de meest afdoende middelen, die gemeentebesturen kunnen aangrijpen om de inwoners voor nachtelijke bomaanvallen te vrijwaren. Wil zoo'n verduistering inderdaad uitwerking hebben, dan is het b.v. noodig, dat reclamelichten gedoofd worden, dat de etalageverlichting wordt beperkt en dat in 't bijzonder de mogelijkheid voor een beperkte openbare verlichting met de daarbij behorende verkeersregeling onder de oogen wordt gezien.

De vraag rijst of art. 10 van de meervermelde Wet de militaire autoriteit, in een staat van oorlog verklaard gebied, de bevoegdheid geeft — na overleg met het burgerlijk gezag — verordeningen vast te stellen, die de bovenvermelde maatregelen ter kennis van de inwoners brengen.

Wel heeft spreker medegedeeld, dat de Hooge Raad in 1925 heeft beslist, dat het woord „politieverordeningen” in den ruimsten zin van het woord moet worden opgevat, maar twijfel bestaat voor mij of voorbereidingsmaatregelen als bovenvermeld haar bestaansrecht in dat art. 10 kunnen vinden.

Het tweede punt gaat over het volgende.

Stel het geval dat zich in een, in staat van oorlog verklaard gebied gemeenten bevinden, welker besturen in vreedestijd geen afdoende maatregelen tot voorbereiding van den luchtbeschermingsdienst hebben genomen en daar-

toe nog niet ten volle bereid zijn, terwijl bovendien het militair belang geenszins bijzondere maatregelen voor die gemeenten eischt. De militaire autoriteit vindt het noodzakelijk de inwoners dier gemeenten zooveel mogelijk te beschermen tegen de uitwerking van nachtelijke lucht-aanvallen. Kan nu het militair gezag — op grond van de oorlogswet van 1899 — in overleg met de betrokken burgerautoriteiten voor de bedoelde gemeenten verordeningen vaststellen, welke — zuiver in het belang der inwoners en niet uit een defensiebelang — beoogen het inrichten van een luchtbeschermingsdienst (ontsmettingsdienst, geneeskundige dienst e.d.)?

De VOORZITTER.

M. H. Wanneer niemand meer het woord verlangt zou ik gaarne een enkele vraag aan den inleider stellen.

In de wet betreffende den staat van oorlog en den staat van beleg vinden we wel geregeld de verhouding van het militair gezag tot de verschillende autonome besturen en hun ambtenaren maar niet tot de ambtenaren van de niet-militaire takken van Rijksdienst.

Dit heeft indertijd aanleiding gegeven tot moeilijkheden. Ik heb mij deze zaak altijd zóó voorgesteld, dat de wetgever, het militair gezag in oorlogstijd beschouwd heeft als orgaan van de overheid, van de Regeering, orgaan waaraan de overheid een deel van haar gezag overdraagt en dat dan voor dat deel in de plaats treedt van de overheid, van de Regeering. Dientengevolge is het van zelfsprekend, dat de ambtenaren van de rijks overheid in die gezagsgebieden waar de regeering haar gezag overdraagt aan het militair gezag, voor zooveel zulks geschied is, de bevelen van dat militair gezag hebben te volgen. Dit past m.i. volkomen in het stelsel der wet, die ook feitelijk in dezen regel de bevoegdheid van het militair gezag voorzoover het betreft bevoegdheden, die de overheid in gewone tijden niet of slechts onder beperking bezit.

Ik herhaal echter, dat deze opvatting niet altijd gedeeld

is. Gaarne zou ik dit vraagpunt aan het oordeel van den inleider onderwerpen.

Mr. L. A. KESPER.

Mijnheer de Voorzitter. Gaarne maak ik gebruik van de gelegenheid, mij geboden om aanstonds de sprekers, die na mij het woord hebben gevoerd, te beantwoorden.

Ik moge daarbij beginnen met iets te zeggen naar aanleiding van hetgeen door U zelf in het midden is gebracht. Inderdaad is in de wet van 1899 niet geregeld de verhouding tusschen de militaire autoriteiten en de ambtenaren, niet ressorteerende onder hetgeen U hebt aangeduid als de „autonome besturen”, een uitdrukking, die ik korthheids- en gemakshalve gaarne overneem. Uit de geschiedenis van de wet blijkt niet, waarom zulk een regeling achterwege is gelaten. Ik heb mij deze quaestie altijd zóó gedacht, dat men het onnoodig gevonden of er zelfs niet eens aan gedacht heeft, in dit opzicht regelen te stellen, wijl de ambtenaren, van wie hier sprake is, door de Regeering kunnen worden geïnstrueerd overeenkomstig de verlangens, welke te dien aanzien bij de militaire autoriteiten bestaan. De militaire autoriteiten kunnen hun wenschen kenbaar maken aan den Minister van Defensie. Deze zal met zijn ambtgenooten overleg plegen. Die ambtgenooten zullen de onder hen ressorteerende ambtenaren in den gewensehten zin kunnen instrueeren. Ten aanzien van de autonome besturen kan deze procedure uiteraard niet worden gevolgd, wijl de onder hen ressorteerende ambtenaren geen bevelen van de Regeering hebben af te wachten. Vandaar, dat voor hen een bijzondere regeling moest worden getroffen.

Als ik thans overga naar de opmerkingen, door den Majoor ONTRUP gemaakt, zie ik mij in de eerste plaats gesteld voor de door hem opgeworpen vraag, wie volgens mij bevoegd zou moeten zijn, een van den zetel der Regeering afgesneden gedeelte van het land in staat van beleg te verklaren, indien dat gedeelte meer dan één gemeente zou omvatten of zelfs — de geachte spreker noemde dit geval

niet uitdrukkelijk, doch uit zijn betoog meen ik te mogen opmaken, dat hij ook daarop het oog had — meer dan één provincie. De wet, die in het algemeen het stelsel huldigt, dat het in staat van oorlog of in staat van beleg verklaren van een gedeelte van het grondgebied geschiedt door burgerlijke Overheidsorganen, met name door de Kroon, bepaalt, dat in één geval van dien regel kan worden afgeweken, n.l. dat, indien de gemeenschap tusschen het gedeelte van het grondgebied, waarvoor behoefte aan het afkondigen van den staat van beleg bestaat, en den zetel der Regeering is afgesneden, de militaire autoriteiten daartoe zelfstandig kunnen besluiten. Ik heb mij veroorloofd op te merken, dat deze afwijking van het stelsel der wet te ver gaat. Ik gaf als mijn meening te kennen, dat na de Kroon de Commissaris der Koningin, na dezen de Burgemeester aan bod behooren te komen als autoriteiten, die tot het afkondigen van den staat van beleg bevoegd zijn. „Eerst indien *elke* gemeenschap” — zeide ik — „tusschen militaire autoriteiten en burgerlijk gezag is afgesneden, kan worden gesproken van een noodgeval, waarin afwijking van den voorop gestelden regel noodzakelijk en daarom gerechtvaardigd is”. Wat stelt nu de Majoor ONTRUF? Hij kan zich de toepassing van de door mij voorgestane regeling denken in gevallen, waarin één gemeente of één enkele provincie in staat van beleg moet worden verklaard. Maar hoe — vraagt hij — zal het worden, indien het van den zetel der Regeering afgesneden gedeelte meer dan één gemeente of meer dan één provincie omvat? Wie zal dan volgens die regeling tot afkondiging van den staat van beleg bevoegd zijn?

Wat het geval betreft, dat het afgesneden gebied meer dan één gemeente omvat, is de oplossing, geloof ik, zeer eenvoudig. In dat geval legge men de beslissing in handen van den Commissaris der Koningin. Wanneer dat gebied meer dan één provincie omvat, wordt het moeilijker. Ik erken, dat in dit geval niet een bepaalde autoriteit als de aangewezen kan worden beschouwd. Maar de moeilijkheid, die hieruit voortvloeit, is er, dunkt mij, toch slechts een van

min of meer formeelen aard. Het is eenvoudig een quaestie van competentieregeling. Zou de door mij voorgestane regeling in de wet worden opgenomen, dan zouden daarbij de burgerlijke autoriteiten, aan wie de bevoegdheid tot het afkondigen van den staat van beleg zou toekomen, met name moeten worden aangewezen. Voor het geval, dat het afgesneden gebied meer dan één provincie omvat, zou het daarbij niet zóó voor de hand liggen, wie zou moeten worden aangewezen, als in alle andere gevallen. Dat zou de eenige moeilijkheid zijn. Het komt mij voor, dat daarvan geen grief tegen het door mij voorgestane denkbeeld zelf kan worden gemaakt.

In de tweede plaats heeft de geachte spreker mij gevraagd, of ik een oplossing weet voor de moeilijkheid, die kan ontstaan, wanneer in een in staat van oorlog verklaarde gemeente de Burgemeester weigert den gemeenteraad bijeen te roepen in gevallen, waarin de militaire autoriteiten over een toe te passen maatregel het door de wet voorgeschreven overleg met dien raad willen plegen. Mijnheer de Voorzitter, die oplossing ligt niet zoo voor de hand. Ik ben er intusseken verheugd over, dat de Majoor ONTROP hier op de mogelijkheid van het ontstaan van een verwickeling heeft gewezen, die slechts als een argument te meer is te beschouwen ten gunste van de door mij geponcerde stelling, dat het door de wet voorgeschreven overleg, in het bijzonder in gevallen, waarin dit met gemeenteraden en provinciale staten moet worden gevoerd, niet van eenige beteekenis kan zijn.

Tenslotte heeft de Majoor ONTROP nog eenige opmerkingen gemaakt inzake de regelingen, die het object van in staat van oorlog door de militaire autoriteiten te maken politieverordeningen kunnen zijn. Bij hem heeft zich in dit opzicht aangesloten de Overste SILLEVIS. Ik geloof te mogen zeggen, dat de opmerkingen, die deze beide debaters hebben gemaakt, kunnen worden samengevat in deze vraag: Kunnen in een gemeente, die in staat van oorlog is verklaard, de militaire autoriteiten verordeningen vaststellen

ter bescherming van de bevolking tegen aanvallen uit de lucht? Het is duidelijk, mijnheer de Voorzitter — de Overste SILLEVIS heeft daar trouwens reeds op gezinspeeld — dat bij het tot stand brengen van de wet van 1899 aan lucht-aanvallen niet is gedacht. De geschiedenis van de wet kan dus hieromtrent geen licht geven. Wellicht kan de gedachte aan het begrip „openbare veiligheid”, die ik daar vanuit de vergadering hoor lanceeren, in dit opzicht uitkomst brengen. Intusschen zou ik mij gaarne over deze niet zoo heel gemakkelijke vraag, die mij hier à bout portant wordt gesteld, een oogenblik beraden. Als het niet te zeer in strijd is met de gebruiken, welke in deze Vereeniging heerschen, zou ik, met uw verlof, een nader antwoord in het gedrukte verslag van het verhandelde op deze vergadering willen doen opnemen. ¹⁾

De VOORZITTER.

M. H. Ik breng namens U allen dank aan den Inleider voor zijn zeer duidelijke en zeer belangwekkende voordracht over de positie van het militair gezag. Het onderwerp was inderdaad van groote beteekenis. De groote moeilijkheid in deze materie is, dat de wet en verschillende bepalingen, die haar beheerschen 30 jaar oud en ouder zijn en niet altijd op de hoogte van den tijd zijn.

De verhouding tussehen het burger en het militair gezag vereischt van beide zijden veel tact en groote medewerking van weerskanten. Ik twijfel er niet aan of deze zal er, als het noodig is, zijn. Daarvoor staat mij borg de bereidwilligheid waarmede van militaire zijde het burgerlijk gezag gesteund is bij verschillende groote rampen, die ons land in de laatste jaren geteisterd hebben. Ik ben er zeker van dat in den staat van beleg eenzelfde medewerking van de civiele autoriteiten met het militair gezag verkregen zal worden.

Ik betuig verder mijn dank aan de Heeren, die aan het debat hebben deelgenomen en sluit de vergadering.

¹⁾ Zie het achter dit verslag afgedrukte naschrift van den inleider.

NASCHRIFT VAN DEN INLEIDER.

Bij nadere beschouwing wil het mij voorkomen, dat een verordening, houdende maatregelen ter bescherming van de bevolking tegen aanvallen uit de lucht, inderdaad valt onder de politieverordeningen, tot het maken waarvan de militaire autoriteiten krachtens het bepaalde in artikel 10 der wet van 1899 in een in staat van oorlog verklaarde gemeente bevoegd zijn. Als men de leer huldigt, door den Hoogen Raad in zijn arrest van 1925 neergelegd, spreekt dit vanzelf. Volgens die leer toch zijn de militaire autoriteiten bevoegd tot het maken van *alle* algemeen geldende verordeningen zonder onderscheid. Doch ook volgens de leer, die in mijn voordracht als de juiste is aangeduid, lijkt mij de bevoegdheid dier autoriteiten tot het maken van zulk een verordening onbetwistbaar. Deze leer zegt, dat onder „politieverordeningen” zijn te verstaan verordeningen, welke betrekking hebben op de openbare orde en rust. Nu komt het mij voor, dat tot maatregelen ter verzekering der openbare orde en rust zonder eenigen twijfel ook die behooren, welke moeten dienen ter beveiliging van een gemeente in haar geheel en van al haar burgers gelijkelijk tegen aanvallen uit de lucht. Indien eens oproerlingen een stad vanuit een vliegtuig zouden gaan bestoken, zouden dan de maatregelen om die stad zelf en haar bevolking daartegen te beschermen, niet als maatregelen van openbare orde moeten worden beschouwd? Ik zou zeggen: natuurlijk. Zou het dan anders zijn bij een luehtaanval door een buitenlandsehen vijand? Daarvoor sehijnt geen enkele reden aan te voeren.

Ik moge er de aandacht op vestigen, dat ik hier uitsluitend spreek over maatregelen *ter bescherming tegen* luehtaanvallen. Maatregelen van genezing, als waarop door den Overste SILLEVIS mede werd gedoeld, kunnen m.i. niet als ordemaatregelen worden beschouwd. Zij vallen volgens de leer van den Hoogen Raad wel, volgens mijn opvatting niet onder de politieverordeningen, waarvan hier sprake is.

Deze door mij in uitzicht gestelde nadere verklaring moge

ik in verband met de bij het debat gestelde vragen inzake het treffen van verkeersmaatregelen nog aanvullen met de opmerking, dat er toch wel geen twijfel kan zijn, of verkeersregelingen vallen onder ordemaatregelen.

Intusschen meen ik er op te moeten wijzen, dat, evenals bij de toepassing van artikel 21 der wet van 1899, ook bij de toepassing van het hier in het geding zijnde artikel 10 dier wet de militaire autoriteiten zich steeds zullen behooren te houden binnen de perken van hetgeen het militair belang eischt — militair belang niet in den zin van gevechtsbelang doch in den meer algemeenen zin van belang der uitoefening van de taak, waarvoor de militaire macht is gesteld.

Mededeelingen van huishoudelijken aard.

De aandacht wordt gevestigd op art. 15 van het Regl.: De contributie van de leden, die in Nederland wonen of aldaar een adres hebben opgegeven, wordt betaald door overschrijving c.q. storting op postrekening No. 78828 kantoor 's-Gravenhage, ten name van „Secretaris-Penningmeester der Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap”. Het door den Postbeambte af te geven bewijs van overschrijving c.q. storting als kwitantie te beschouwen. Indien 2 maanden na den aanvang van het werkjaar (het werkjaar loopt van 1 October tot 30 Sept.) de contributie niet op bovenbedoelde wijze is voldaan, dan wordt, door den Secretaris-Penningmeester per kwitantie beschikt over de contributie, verhoogd met de invorderingskosten.

De leden die de contributie 1929/30 ad f 5.— nog niet betaalden, worden dringend verzocht dit alsnog spoedig te doen. *De contributie voor 1930/31 bedraagt f 5.—.*

Samenstelling van het Bestuur van de Vereeniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap op 31 October 1930.

Eere-leden:

Z. K. H. Prins Hendrik der Nederlanden.
 Generaal b.d. C. J. Snijders.
 Lt.-Generaal b.d. L. de Vlaming.
 Lt.-Generaal b.d. H. Kemper.
 Lt.-Generaal b.d. J. L. ten Bosch.

Bestuursleden:

	Datum van aftreding:
C. A. Prins, Lt.-Generaal der Art. b. d., Voorzitter	1933
H. A. F. G. van Ernel Scherer, Kol. G. S., Onder-Voorz.	1931
J. P. Boots, Res. Maj. Inf., Secretaris-Penningm.	1931
Jhr. J. Th. Alting von Geusau, Lt. Kol, Art., Redacteur	1932
J. Th. Furstner, Kap. Lt. ter zee	1932
H. L. van Royen, Majoor der Genie	1933
A. A. G. Feuilletau de Bruyn, Kap. G. S. N. I. L.	1931
A. Q. H. Dyxhoorn, Kap. G. S.	1932
W. Schilling, Kap. G. S. N. I. L.	1933

Adres van den Voorzitter.

Wilhelminastraat 69A, Breda.

1. Verslag over den toestand van de Vereeniging.

a. Ledental.

Op 30 Sept. 1929 bedroeg:	
het aantal leden hier te lande	1356
(waaronder 65 leden uit Ned. Indië met verlof in Nederland),	
en in Ned.-Indië	619
	<hr/>
Totaal	1975
Van 1 October 1929 tot 30 Sept. 1930 bijgekomen . .	217
	<hr/>
Tezamen	2192
Van 1 October 1929 tot 30 Sept. 1930 afgegaan . . .	175
	<hr/>
Zoodat het aantal leden op 30 September 1930 bedroeg	2017
Waarvan hier te lande	1400
en in Ned.-Indië	617
	<hr/>
Totaal	2017
Op 1 October 1930 bedroeg dit aantal voor den aanvang van het nieuwe werkjaar 1930/31 door op dien datum bijgekomen nieuwe leden:	
Voor Nederland (hieronder 87 leden uit Ned.-Indië met verlof in Nederland)	1431
Voor Ned.-Indië	651
	<hr/>
Totaal	2082

b. Geldmiddelen.

Op 1 October 1929 saldo bij den Penningmeester . f	970.56
Bovendien:	
Saldo in kas bij H. C. in Ned.-Indië f 34,80, zoodat mede nog te innen contributie in Ned.-Indië van 18 leden en in Nederland van 116 leden en een onbetaalde advertentie ad f 40.—.	
Nog te betalen aan den drukker over 1928/29 f 1693.26	
De ontvangsten in 1929/30 bedroegen f	12.504.39
	<hr/>
Totaal f	13.474.95
De uitg. over hetzelfde tijdvak hebben bedragen f	12.307.34
	<hr/>
Voordeelig saldo op 30 Sept. 1930 f	1.167.61

	Transport	f	1.167.61
Bovendien:			
Saldo in kas bij H. C. in Ned.-Indië		f	156.24
Zoomede nog te innen contributie in Ned.-Indië			
van 10 leden en in Nederland van 86 leden . . .		f	625.70
en een onbetaalde advertentie over 29/30 . . .		f	40.—
	Totaal	f	1.989.55

Blijft nog te voldoen aan drukker over 1929/30
 f 4.723.96, zoodat over 1929/30 een tekort is van
 f 2. 734.41.

II. Rekening en Verantwoording van het Bestuur over zijn geldelijk beheer.

In de Commissie tot het nazien van de Rekening en Verantwoording van den Secretaris-Penningmeester hebben zitting gehad de heer H. P. GEERKE, res.-Majoor der Infanterie, J. H. DROSTE, Kapitein der Artillerie en J. G. M. VAN DE PLASSCHE, Kapitein van den Generalen Staf..

Zij hebben blijkens hun schrijven d.d. 13 November 1930, de rekening en verantwoording van den Secretaris-Penningmeester nagezien en accoord bevonden. Zij stellen het Bestuur voor, den Secretaris-Penningmeester dank te zeggen voor de lofwaardige wijze van beheer en hem décharge te verleenen voor het door hem gevoerde beheer.

III. OPGAVE NIEUWE LEDEN.

a. Nederlandsch-Indië.

Asmorojoedo, 1e Lt. Korps Barisan te Bangkalan, M. J. Baden, 1e Lt. Inf., M. Bayens, Kap. int., J. J. A. Beaumont, 1e Lt. Inf. Ned. Leger, H. A. Buiskool, 1e Lt. Cav., G. den Daas, 2e Lt. Inf., C. H. van Doornum, Ritm. Cav., F. A. M. Harterink, 1e Lt. Inf., C. A. Martens, 2e Lt. Inf., P. W. H. Mossel, 2e Lt. Inf., H. A. van Neden, Kap. Inf., E. K. Poels, 1e Lt. Cav., H. J. Prager, 2e Lt. Inf., S. W. Reeman, Kap. Inf., J. van Rees, Dir. Off. v. Gez. 2e kl., M. T. Slagter, 1e Lt. Inf., Raden Sosrowidjojo, 1e Lt. Korps Barisan te Bangkalan, J. G. Sutherland, 1e Lt. Inf., C. Tersteede Deijkerhoff, Kap. Inf., H. A. Tillema, 1e Lt. Inf., J. M. J. Wegner, 1e Lt. Inf., C. Wiersma, 1e Lt. Inf., Jhr. H. L. v. Vierssen Trip, Kornet B. A., T. J. Baar v. Slangenburger, 1e Lt. Inf., H. H. A. de Jong, Off. v. Gez. 2e kl., J. W. van Marle, 1e Lt. Inf., G. A. Visscher, 1e Lt. Inf., P. A. Weiffenbach, 1e Lt. Inf., H. H. W. Zeijlmans v. Emmichoven, 1e Lt. Inf., S. A. C. van Doorn, Kap. Inf., J. H. W. de Rochemont, 1e Lt. Inf., J. J. le Roy, 1e Lt. Inf., H. K. Scheffer, Off. v. Gez. 2e kl., L. Vriesman, Kap. Inf., M. Koster, res Off. Inf., L. van Cleeff, Kap. Art., H. Quispel, Lt. ter Z. 2e kl.

b. Nederland.

Den Haag: H. J. D. de Fremerij, Kol. Art. N. I. L. b. d., G. J. 1e Fèvre de Montignij, 1e Lt. V. A., P. Th. A. Goossens, 1e Lt. Veld-Art., J. Moorman, Res. Kap. Gren., F. Wijnman, 1e Lt. Mil. Adm., P. J. v. d. Burg, 1e Lt. Art., M. Carol, 1e Lt. Inf., W. E. K. Merens, 1e Lt. Inf. N. I. L., J. J. Jurissen, 1e Lt. Inf. Amersfoort: C. S. Heerma v. Vos, 1e Lt. V. A., B. J. Buma, Res. 1e Lt. Huz. Amsterdam: J. T. Ankersmit, A. P. van Oort, Res. 1e Lt. Art., H. N. van Exter, Res. 1e Lt. Art., H. Dijkstra, Res. 1e Lt. Art. Baarn: C. A. de Bruijne, Res. 1, Lt. Art. Beek: H. J. Tromp, Res. Kap. 11 R. I. Bloemendaal: S. Prins, (Maj. Vrijw. Landst. Korps, D. J. Wiersma, Res. Maj. 12 R. I. Breda: H. J. Schröder, Cadet Serg. Inf. N. I. L. K. M. A., C. J. Nass, Cadet Serg. Inf. h. t. l. Delft: Prof. Jr. R. L. A. Schoemaker, Res. Kap. Genie. Deventer: G. J. Doornink, Res. Kap. Inf. Ede: J. H. C. Smeltzer, Kap. sp. d. Ite Art. Brig. Gouda: H. M. van Triet, Res. 1e Lt. V. A. Haarlem: J. A. L. Doyer, Res. Kap. Inf. Hilversum: G. A. L. Boissevain, Res. Lt. Art. Middelburg: A. B. Neujan, Kap. 14 R. I. Nijkerk: J. Dijkstra, Res. Kap. V. A. Nijmegen: H. J. van 't Lindenhout, Res. 1e Lt. V. A. Roosendaal: Mr. C. W. Insinger, Res. 1e Lt. V. A., H. A. Loudon, Res. 1e Lt. Rijd. Art., B. J. Tjerks, Res. Kap. 18 R. I. Rotterdam: Drs. M. A. Cageling. Soesterberg: F. R. Raland, Kap. Vlieger, P. de Winter, Off. K. M. S. D. 1e kl. Utrecht: D. van Ringlestein, Res. 1e Lt. V. A., J. van Barneveld, Res. Kap. V. A., Jhr. Mr. K. de Wijkerslooth de Weerdestein, Res. 1e Lt. Art., D. Das, Res. Kap. V. A., J. G. Damman, Res. 1e Lt. V. A., J. Cruccq, Res. 1e Lt. V. A., Dr. D. J. A. van Reekum, Dir. Off. v. Gez. 2e kl., H. van der Sluys, 1e Lt. der Genie. Vlissingen: Mr. H. van der Beke-Callenfels, Res. Kap. Art. Voorburg: H. Hazelhoff, Res. 1e Lt. Luchtwachtd. Zandvoort: W. F. K. Gouwe, Res. Off. v. Gez. 2e kl. Zeist: W. L. Bisschoff, Kap. Vlieger.